

NEVRUZ NÂME*

Çev. Mürsel ÖZTÜRK**

Makale Bilgisi	Article Info
Başvuru: 06.12.2016	Received: December 06, 2016
Kabul: 30.01.2017	Accepted: January 30, 2017

[Yazarın Girişi]

Esirgeyen, bağışlayan Tanrının adıyla başlarım.

O, dünyayı yaratan, yere ve göğe sahip olan, hayvanlara rızık veren, görüneni ve görünmeyeni bilen, benzersiz, ortaksız, yardımcısı olmayan, kimseye ihtiyaç duymayandır. O birdir, mukayeseden ve sayıdan münezzehtir. Güçlüdür ve dış görünüşten arınmıştır.

* Türkiye’de daha çok rubaileri ile tanınmış olan Gıyaseddin Ebul’l-Feth Ömer b. İbrahim Hayyam, 439(1048) yılında Nişabur’da doğdu. Gençliğinde iyi bir öğrenim gördü. Başta matematik olmak üzere o devirde geçerli olan bütün ilimleri öğrendi. Büyük Selçuklu imparatoru Sultan Melik Şah adına hazırlanmış olan Celali Takvimini (Celal, Sultan Melik Şah’ın lakabı) düzenleyen heyette yer aldı. Anıt mezarı Nişabur’da bulunmaktadır. Ona büyük bir şöhret kazandıran eseri, dinlenme sırasında söylediği rubaileridir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Edward Fitz Gerald’in İngilizceye çevirisinden sonra Hayyam’ın rubaileri dünyada İncil’den sonra en çok okunan kitaplar listesine girmiştir. Bilindiği kadarıyla rubailerinin sayısı 158’dir. Fakat kendisine mal edilenler binin üzerindedir. Rubailerinin Türkçeye çevirisi farklı birçok çevirmen tarafından yapılmıştır. Fakat onları Türk halkına sevdiren çeviri, Sabahattin Eyuboğlu’nun çevirisidir.

Hayyam’ın değişik ilmi konularda yazdığı risalelerinin sayısı 18’dir. Bunlar arasında Nevruz Name adlı bir eseri de bulunmaktadır. Bu çeviri, yegâne Berlin yazması esas alınarak Mucteba Minovî tarafından 1933 yılında neşredilmiş olan baskıdan yapılmıştır.

** Prof. Dr., A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Emekli Öğretim Üyesi.

Tanrı'nın peygamberlerine selâm olsun. Safalı Hz. Âdem'den İslâm Peygamberi M. Mustafa'ya ve onun evladına, ashabına ve taraftarlarına selâm olsun. Devrin filozofu, araştıranların efendisi ve bilginlerin padişahı Hakîm Ömer b. İbrahim Hayyam *-Allah rahmet eylesin-* şöyle demektedir: Aklın kemali bakımından sözden daha aziz ve kelamdan daha üstün hiçbir şey bulamadım. Eğer kelamdan daha üstün bir şey olsaydı Yüce Tanrı Peygamber'e (a.s.) onunla hitap ederdi. Arapça, "*Zamanda en iyi dost kitaptır*" demişlerdir.

Sözünü tutmada benzersiz olan ve beraber sohbet ettiğimiz sırada bir dost benden, "Nevrûz adının konuluş sebebi nedir? Onu hangi padişah koymuştur?" gibi konuları yazmamı istedi. Onun ricasını kabul ettim. Bu kısa yazı, Yüce ve Ulu Tanrı'nın yardımıyla yazıldı.

Nevrûz-Nâme Kitabının Başlangıcı

Allah izin verirse, bu kitapta, Acem meliklerine göre, Nevrûz'un hangi gün olduğu, hangi padişahın (bunu) ihdas ettiği ve ona neden önem verdikleri gibi Nevrûz'un konuları yanında padişahların daha başka âdetleri, tuttukları yol kısaca anlatılmış olacaktır.

Ona Nevrûz ismi konmasının sebebi şudur; Bildiler ki, güneşin iki devri vardır. Biri 365 gün ve gece-gündüzün dörtte biridir. Güneş, Koç burcunun ilk dakikasına geldiği zaman geçmiş olan o vakit ve gün, bu ana gelemez. Zira her yıl müddetten hep azalma olur. Cemşid¹ o günü idrak edince Nevrûz adını koydu. Bayram âdetini getirdi. Ondan sonra padişahlar ve diğer insanlar onu izlediler. Onun hikâyesi şöyledir; Acem meliklerinden ilki Keyumers² padişahlığa geçince ay ve yılın günlerine isim verilmesini, insanların onu bilmesi için tarih konulmasını istedi. Baktı ki o gün sabahleyin güneş Koç burcunun ilk dakikasına geldi. Acem mübidlerini³ topladı, tarihe buradan başlanılmasını emretti. Mübidler toplandılar, tarih koydular ve onu tespit ettiler. Şöyle derler: Acem mübidleri zamanın bilginleri imişler. Onların dediğine göre, Yüce ve Ulu Tanrı 12 melek yaratmıştır. Göğü, gökte bulunan şeytanlardan korusun diye 4 meleği gökte görevlendirmiştir. 4 meleği Kaf dağından geçen şeytanlara geçit vermesin diye dünyanın dört bucağına görevlendirmiştir. 4 meleğin de yerde ve gökte dolaştığını ve şeytanları halktan uzaklaştırdığına inanırlar. Bu dünyanın o dünya ortasında köhne saray içinde yapılmış yeni bir eve benzediğini söylerler. Yüce Tanrı güneşi nurdan yarattı. Yeri ve göğü onunla besledi. İnsanlar onun vasıtasıyla görürler ve

¹ İran'ın efsanevi padişahı.

² İran'ın ilk padişahı.

³ Mecusî din adamları.

onun Allah'ın nurlarından bir nur olduğuna inanırlar. Ona saygıyla ve hürmetle bakarlar. Zira yaratılışında Yüce Tanrı'nın lütfu, güneşe başkalarından daha fazla oldu.

Şu misali verirler: Büyük bir melik, kendi yardımcılarında birine saygı göstermelerini, onu yüceltmelerini emreder. Ona saygı duyanlar, melikin kendisine de saygı duyarlar.

Derler ki mübarek ve ulu Tanrı, güneşin menfaatinin, faydasının ve ışığının her şeye erişmesi için “Gayret et” diye emir gönderdiğinde güneş Koç burcundan çıktı ve gökyüzü onu kuşattı. Karanlık aydınlıktan ayrıldı. Gece gündüz ortaya çıktı ve işte bu dünya tarihinde bir başlangıç oldu. Ondan 1461 yıl sonra aynı dakika ve güne tekrar ulaştı. O süre zarfında 73 kere Hürmüz (İyilik Tanrısı) ve Satürn aynı burçta birleşip Kıran⁴ yaptı. Ona küçük Kıran derler. Bu Kıran, her 20 yılda bir meydana gelir. Kendi devrini tamamlayan güneş her zaman aynı yere ulaşır. Zuhâl ve Jüpiter aynı burçtadır. Zuhâlin inişi gerçekleştiği zaman Kıran olur. Zuhâl'in içinde olduğu bu Terazi burcunun karşılaştırmasıyla, daha önce anlatıldığı gibi güneş bir devir orada, bir devir burada yapar, bu tertibe göre yıldızların yerleri gösterilmiştir. Şöyle ki; güneş Koç burcunun başından yürüdüğü zaman Zuhâl, Jüpiter ve diğer yıldızlar da onunla beraber yürürler. Yüce Tanrı'nın fermanıyla dünyanın ahvali değişir. Yeni şeyler zuhur eder. Âleme ve kendi etrafında dönmeye layık olur.

Acem melikleri o günü idrak ettiklerinden güneşe büyük önem vermek için, bu günü idrak edemeyecek olanlara bu günü gösterdiler. O günde tören yaptılar. Herkesin onu bilmesi ve o tarihi koruması için dünya halkına haber gönderdiler. Rivayete göre, Keyumers o günü tarihin başlangıcı yaptı. Her yıl güneş 365 günde bir devir yapınca yılı, her biri 30 gün olan 12 kısma ayırdı. Onlardan her birine, Yüce Tanrı'nın dünyada görevlendirdiği 12 melekten her birinin adını koydu. Sonra 365 gün ve gece ve gündüzün dörtte biri olan güneşin büyük devrine büyük yıl ismi verdi ve onu dört kısma ayırdı. Bu büyük yıldan dört kısım geçince büyük Nevruz gelir ve âlemin ahvali yenilenir. Yılın ilk gününde ayin ve tören yapmak, uğur getirmesi ve tarihin yenilenmesi bakımından padişahlara vaciptir. Çünkü Nevruz gününde bayram yapan ve mutluluk duyan herkesin diğer Nevruz'a kadar ömrü neşe ve mutluluk içinde geçer. Bilgeler bu tecrübeyi, padişahlar için yapmışlardır.

⁴ İki uğurlu yıldızın, özellikle de Zühre ile Müşteri yıldızlarının bir burçta birleşmesi. Bu yüzden dünyaya gelişi uğurlu sayılan bazı hükümdarlara ve önemli kişilere “sahib kıran” lakabı verilir.

Ferverdin Ayı : (21 Mart-20 Nisan) Pehlevî dilindedir. Onun anlamı şöyledir: Bitkiler bu ayda biter ve bu ay Koç burcunda olur. Güneş baştan başa bu burçtadır.

Ordıbehişt Ayı : (21 Nisan-21 Mayıs) Bu aya Ordıbehişt adı verilmiştir. Yani bu ayda dünya mutluluktan cennete döner. Urd, Pehlevî dilinden kalmıştır. Güneş bu ayda sağ devir üzerinde Boğa burcunda olur. Baharın ortasıdır.

Hurdâd Ayı : (22 Mayıs-21 Haziran) Yâni bu ay insanlara buğday, arpa ve meyve gibi yiyecekler verir. Güneş bu ayda İkizler Burcunda olur.

Tîr Ayı : (22 Haziran-23 Temmuz) Arpa, buğday ve başka şeyler taksim edildiği için bu aya Tîr ayı derler. Güneş ışınları çok yüksekte aşıyor. Güneş bu ay içinde Yengeç Burcunda olur. İlk ayı yaz mevsimindedir.

Murdâd Ayı : (24 Temmuz-23 Ağustos) Yani toprak vereceğini verir. Bu ayda olgunlaşan meyveler kemale erer. Onda hava toprak tozuna benzer. Bu ay yazın ortasında yer alır. Güneşin ondaki kısmı, Aslan Burcunda olur.

Şehrîver Ayı : (24 Ağustos-23 Eylül) Gelir girdiği için bu aya Şehrîver demişlerdir. Yani padişahların geliri bu ayda olur. Bu ayda büyüklere haraç vermek daha kolaydır. Güneş bu ayda Başak Burcunda olur. Yaz'ın sonudur.

Mihr Ayı : (24 Eylül-23 Ekim) Şefkatli olduğu için bu aya Mihr (şefkat) ayı derler. İnsanlar, payları olan yetmiş meyve ve tahılı birbirine verirler. Güneş bu ayda Terazi burcunda olur. Sonbaharın başlangıcıdır.

Âbân Ayı : (24 Ekim-23 Kasım) Yani bu ayda başlayan yağmurlardan sular çoğalır. İnsanlar ekim için su tutarlar. Güneş bu ayda Akrep Burcunda olur.

Âzer Ayı : (24 Kasım-21 Aralık) Pehlevî dilinde Âzer ateştir. Hava bu ayda soğur. Ateşe ihtiyaç olur. Yani bu ay ateş ayıdır. Güneş bu ayda Yay Burcunda olur.

Dey Ayı : (22 Aralık-20 Ocak) Pehlevî dilinde Dey devdir. Bu sebepten bu aya Dey derler. Serttir. Yer mutluluktan uzak kalmıştır. Güneş Oğlak Burcundadır. Kışın başlangıcı olur.

Behmen Ayı : (21 Ocak-19 Şubat) Bu ayda buz tutar ve kalır. Dey ayından gelen soğukluk ve kuraklık bir köşede kalır. Güneş bu ayda Zuhâl'in hanesinde olur. Oğlak Burcuna bağlanır.

İsfendarmuz Ayı : (20 Şubat-20 Mart) Pehlevî dilinde İsfend meyve anlamına gelir. Ondandır dolay bu aya İsfendarmuz derler. Yani bu mevsimde

meyveler ve otlar canlanır. Güneşin devri, burçların sonuncusu olan Balık Burcuna ulaşır.

Sonra Keyumers bu zamanı bu şekilde 12 kısma ayırdı. Tarihin başlangıcı ortaya çıktı. Ondan sonra 40 yıl yaşadı. Ölünce yerine Huşenk geçti. 973 yıl padişahlık yaptı. Devleri kahretti. Demirciliği, dülgerliği ve örücülüğü meslek yaptı. Arıdan bal ve kozadan ipek çıkarttı. Dünyayı mutluluk içinde bıraktı. İyi ismi dünyayı aştı. Ondan sonra Tohmures tahta geçti. 30 yıl padişahlık yaptı. Devleri itaati altına aldı. Pazarlar ve sokaklar kurdu. Yün ve ipek dokuttu. Bezesp rahibi onun zamanında ortaya çıktı ve Sabiler dinini getirdi. O, dini kabul etti ve Zünnar⁵ kuşandı. Güneşe taptı. İnsanlara yazmayı öğretti. Ona, “dev bağlayan Tohmures derlerdi. Ondan sonra padişahlığa kardeşi Cemşid geçti. Bu tarihten 1040 yıl geçince, güneş ilk günü Farvardin’e teslim etti ve dokuzuncu burca geldi. Cemşid’in padişahlığından 421 yıl geçince bu devir tamamlanmış idi. Güneş kendi Ferverdine Koç burcunun başında gelir. Dünya ona rast geldi. Devleri kendine itaatkâr hâle getirdi. Buyruğu üzerine hamam kurdular ve ipekli kumaş dokudular. Kadifeye daha önce “dev dokusu” (div bâft) derlerdi. Fakat görüldüğü gibi insanlar akıl, tecrübe ve zamanla bu mevkiye ulaşmışlardır. Başka biri de eşeği at üzerine çıkarttı, katır meydana geldi. Madenlerden cevherler çıkarttı. Bütün silahları, süs eşyalarını o yaptı. Madenlerden kalay, altın, gümüş, bakır çıkardı. Taht, taç ve gerdanlığı o yaptı. Miski, amberi, kâfuru, safranı, ödü ve daha başka kokuları o elde etti. Sonra andığımız bu günü bayram yaptı. Ona Nevruz adını koydu. Her yıl Ferverd’in geldiği zaman insanlara onun ilk gününde bayram yapmalarını, o günü yeni gün olarak bilmelerini, güneşin büyük devrinde gerçek Nevruz’un geleceğini anlamalarını istedi. Cemşid padişahlığının ilk zamanlarında çok adil ve Allah’tan korkan biriydi. Halk onu seviyor ve ondan memnundular. Yüce Tanrı ona akıl ve büyüklük vermişti. Birçok şeyleri icat etti. İnsanları altın, mücevher, kumaşlar, kokular ve hayvanlarla donattı. Onun padişahlığından 400 küsur yıl geçince kötü devin etkisine girdi. Dünya onun gönlünde cazibe kazandı. Dünyanın kimsenin gönlünde tatlı olmamasını istedi. Adaletsizliği ve kendini üstün göstermeyi meslek edindi. Halkın malından hazine yaptı. İnsanlar ondan incindiler. Gece gündüz Yüce Tanrıdan onun padişahlığının yok olmasını istemeye başladılar. Allah tarafından verilen azametini kaybetti. Onun bütün tedbirleri hatalı oldu. Kendisine Dahhak denilen Biveresp, bir köşeden çıktı ve ona saldırdı. Ondan incinmiş olan halk ona yardım etmedi. Hindistan’a kaçtı. Biveresp padişahlığa geçti. Sonunda onu ele geçirdi ve iki parçaya ayırdı. Biveresp 1000 yıl padişahlık yaptı. Önce adil idi. Sonradan adaletsiz oldu. Devlin sözü ve işiyle yoldan çıktı. İnsanlara eziyet etmeye

⁵ Hıristiyan ve Zerdüşî din adamları beline bağladıkları kuşak.

başladı. Sonunda Feridun Hindistan'dan gelip onu öldürdü ve padişahlığa oturdu. Feridun, Cemşid soyundandı. 500 yıl padişahlık yaptı.

Feridun'un padişahlığından 164 yıl geçince Keyumers tarihinden ikinci devir tamamlandı. O, İbrahim (a.s.) dinini kabul etmişti. Fili, kaplanı, aslanı itaat ettirdi. Otağı ve eyvanı o yaptı. Binalara ve bahçelere tohumları, meyve veren ağaçları, fidanları, akarsuları o getirdi. Turunç, mandalin, limon, gül, menekşe, nergis, nilüfer ve bunun gibileri bahçelere o getirdi. Mihrigan bayramını da o koydu. Dahhak'ı yakaladığı gün padişahlığa başladı. Sede bayramını o koydu. Dahhak'ın zulüm ve siteminden kurtulan insanlar onu beğendiler. Uğuru bakımından o günü bayram yaptılar. Her yıl günümüze kadar o iyi padişahların ayinlerini İran'da ve Turan'da yerine getiriyorlar. Güneş, kendi Ferverdin ayına ulaşınca Feridun yeniden bayram yaptı. Bütün dünyadan insanları topladı. Ahitname yazarak memurlarına verdi. Ülkeyi çocukları arasında paylaştırdı. Ceyhun ırmağından Türkistan'a Çin'e ve Maçin'e kadar Tur'a verdi. Rum ülkesini Selim'e, İran ülkesini ve kendi tahtını da İrec'e verdi. Acem, Rum ve Türk melikleri aynı soydandır ve birbirleriyle akrabadırlar. Bunların hepsi Feridun'un çocuklarıdır. Onun soyundan geldikleri için dünya insanlarına o padişahın adetlerini yerine getirmek vaciptir. Onun devri geçince, ondan sonra Goştasb'ın padişahlığına kadar başka padişahlar geldi. Goştasb'ın padişahlığından 30 yıl geçince Zerdüşrt ortaya çıktı. Zerdüşrt, Mecusî dinini getirdi. Goştasb onun dinini kabul etti. Feridun bayramı zamanından o zamana kadar 941 yıl geçmişti. Güneş sırasını Akrep Burcuna getirdi. Goştasb kebise (artık yıl) yapmalarını emretti. O gün güneş Ferverdin'den Yengeç Burcunun ilk gününü tuttu. O günü bayram yaptı. Dedi: Bu günü muhafaza ediniz ve Nevrûz yapınız. Yengeç Burcu uğurlu bir burçtur. Bu zamanda çiftçilerin ve köylülerin hazineye hak vermesi kolaydır. Yıllar kendi yerinde kalsın, insanlar kendi vakitlerini, soğuğu ve sıcaklığı bilsin diye her 120 yılda Kebise yapılmasını emretti. Ondaki sonra bu adet kendisine Zulkarneyn denilen İskender-i Rumî zamanına kadar kaldı. İskender-i Rumî zamanından Erdeşir-i Babekân⁶ zamanına kadar Kebise yapmamışlardı. İnsanlar da bu âdeti takip ediyorlardı. Erdeşir-i Babekan da Kebise yaptı. Onu yüceltti ve onun için bir sözleşme yazdı. O güne Nevrûz dedi. Âdil Anûşirevân⁷ zamanına kadar bu tarz devam etti. O, Medain⁸ eyvanını tamamlayınca Nevrûz yaptı. Kendilerinin ayini olan Bayram âdetini yerine getirdi. Fakat Kebise yapmadı ve şöyle dedi; Keyumers ve Cemşid'in işaret ettikleri, güneşin Yengeç Burcunun başına geleceği

⁶ İran'daki Sasanî hanedanının kurucusu.

⁷ Adaletiyle ünlü Sasani padişahı Hüsrev'in lakabı. Nuşirevan İran'daki Sasani Devleti hükümdarlarından.

⁸ Sasani hanedanının başkenti.

zamana kadar yerinde kalsın” Bundan sonra Halife Memun⁹ zamanına kadar Kebise yapılmadı. Onun buyruğu ile rasat yaptılar. Her yıl güneşin Koç Burcuna geldiği zaman bayram yapmalarını emretti. Bu zeyc, Memunî zeyci¹⁰ olarak tanındı. O Zeyc esas alınarak Mütevekkil Al'alallah¹¹ zamanına kadar takvim yaptılar. Mütevekkil'in adı Muhammed b. Abdülmelik olan bir veziri vardı. Ona, “Haracın başlangıcı, malın tahıldan uzak olduğu bir zamana rastlıyor. İnsanlar, sıkıntıya düşüyor” dedi.

Acem meliklerinin âdeti şöyleydi; Onlar, yıl kendi yerine tekrar gelinceye kadar Kebise yaptılar. İnsanlara vergi verme sıkıntısını azalttılar. Ellerin bollaşması için Mütevekkil Kebise yapmayı kabul etti. Güneşi, Yengeç Burcundan Farvardin ayına tekrar getirdiler. İnsanlar rahata kavuştular. O âdet kaldı. Ondan sonra Sistan emiri Halef b. Ahmed başka Kebise yaptı. Şimdi onların arasında 12 gün fark vardır. Kutlu Sultan Muiniddin Melikşah'ı¹² -*Allah delilini aydınlatsın*- bu durumdan haberdar ettiler. O Kebise yapmalarını, yılı kendi yerine döndürmelerini emretti. Devrin bilgilerini Horasan'dan getirdiler. Onlar duvar ve rasat kurmaya yarayan her aleti yaptılar. Nevruz'u Farvardin'e götürdüler. Fakat padişahın ömrü vefa etmedi. Kebise, tamamlanmamış olarak kaldı. Eskilerin kitaplarından bulduğumuz ve bilgilerin sözlerinden işittiğimiz Nevruz'un aslı bundan ibarettir.

Şimdi Acem meliklerinin bazı adetlerini özet yoluyla anlatalım. Sonra Allah'ın yardım ve desteğiyle yeniden Nevruz'un etraflıca anlatılmasına dönelim.

Acem Padişahlarının Âdeti ve Gelenekleri Üzerine

Acem meliklerinin, tam manasıyla iyi sofrta kurmakta her devirde bir nizamları vardı. Sıra halifelere gelince, sofrta kurmakta anlatılamayacak kadar aşırıya kaçtılar. Özellikle Abbasî halifeleri sofrta yemekten, kızarmış etlerden, çeşitli helvalardan başka arpa suyu da koyarlardı. Bu âdet, onlardan önce yoktu. Yemeklerden, faydalı etlerden, Lovze, Sabunî, Haşimî gibi iyi helvaların çoğunu Abbas Oğulları koydu. Bütün o âdetler, onların ileri görüşlerinden ve cömertliklerinden kaynaklanmıştır. Acem meliklerinin başka adetleri de vardı: Bunlar için adaleti yerine getirmek, imaret yapmak, bilim öğretmek, felsefeye alıştırmak, bilgine değer vermek büyük bir himmet yapmaktı. Bir başkası da, insanlar arasında konuşulan her haberi padişaha ulaştırsın diye muhbirleri memleketin her şehrinde ve vilayetinde

⁹ Abbasi halifesi, (813-833)

¹⁰ Zeyc yıldızların belli bir zamanda yerlerini gösteren çizelge.

¹¹ Onuncu Abbasi Halifesi.

¹² Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı 1072-1092

görevlendirirlerdi. Gönderen padişah onun gereğini yerine getirsin diye ferman verirdi. Durum böyle olunca zulüm elleri kısılırdı. Vergi memurları hiç kimseye zulüm edemezlerdi. Kimseden haksız olarak bir dirhem dahi alamazlardı. Köleler, kanunun dışında halktan hiç birine kural ve kaide uygulayamazdı. İnsanların malı, kadınları, çocukları emniyetle korunmakta idi. Padişah korkusuyla herkes kendi işiyle meşgul olurdu. Bir başkası da askere verilen vergiyi ondan geri almazlardı. Âdet olduğu üzere zamanı gelince, ayda ve yılda ona o vergiyi ulaştırırlardı. Eğer bir kimse ölürse, onun hizmetini yapabilecek oğluna aynı ekmeğe payı ödenirdi. Başka bir husus da büyük bina yapmakta çok hırslı ve istekli olmalarıydı. Memleket tahtına oturan her padişah, gece ve gündüz memleketi mamur etmekte yarıştırdı. Adı dünyada kalsın diye nerede güzel havalı ve sulu bir yer bulsa, orada bir şehir kurmayı düşünürdü. Feridun'un soyundan olan Türk, Acem ve Rum meliklerinin âdeti böyleydi. Büyük bir binanın, ya bir şehrin, ya bir köyün, ya bir kervansarayın, ya bir kalenin yapımına başlar, yahut da bir su kanalı açmayı denerdi. İnşaat onun zamanında tamamlanmazsa, onun oğlu veya onun yerine tahta oturan kimse işe başlar başlamaz, hiçbir şey üzerine, onun tamamlanması dışında böyle gayret göstermez, o yarım kalmış binayı tamamlardı. Yani insanların, kendilerinin de dünyayı ve memleketi mamur etmekte ne kadar faydalı olduğunu bilmelerini isterlerdi. Fakat birkaç yönden padişah çocukları daha istekliydiler. Babanın padişahlık tahtına sahip olmak için, onun yarım bıraktığı işi tamamladığı zaman “Ben bu işe daha lakıyım” derdi. “Babam bu yapıyı ya dünyanın bayındırlığı yönünden, ya yüksek himmetinden ve iyi adından, ya Allah'ın takdiri yönünden, ya ferahlama ve mutluluk yönünden yapıyordu” diye düşünürdü. “Bana da memleketin bayındırlığı gerekir. Yüce himmetli olurum, Ulu Tanrı'nın rızasını ve hoşnutluğunu isterim. Mutluluk ve ferahlığı severim” diyerek, binanın tamamlanmasına emir verirdi. Onun üzerinde ciddiyetle dururdu. O şehrin ve binanın tamamlanması için ciddi davranırdı. Onun zamanında tamamlanmazsa, onun yerine oturan kişi tamamlardı. Halk o padişahı kıymetli ve mübarek sayardı. “Bu bina onun tarafından tamamlandı” derlerdi. Şapur-i Zul Ektaf'ın¹³ yapmaya başladığı Medain'deki Kisra sarayını, ondan sonra Âdil Anûşin-Revân eliyle tamamlanana kadar birkaç padişah imar etmiştir. Endimeşk köprüsü de böyledir ve bunun gibileri çoktur. Acem meliklerinin âdetlerinden bir başkası da şuydu; onların yanına çalgıcı, şarkıcı veya iyi söz söyleyenleri götüren kimseleri, onların hoşuna giderse aferin, çok güzel derlerdi. Onların ağzından “aferin” çıkınca o kimseye hazineden 1000 dirhem verirler, güzel sözü yüceltirlerdi. Acem meliklerinin âdetlerinden bir başkası da şuydu; Üç suçun dışındaki bütün suçları affedebilirlerdi: Birisi; onların

¹³Sasani İmparatorluğu'nun 309-379 tarihleri arasındaki hükümdarıdır.

sırrını açıklamak, diğeri, Allah'a uygunsuz söz söylemek; üçüncüsü de; emre zamanında gitmemek ve emri aşağı saymaktı. Melikin sırlarını korumayan kimseden itimat kalkar. Tanrı'ya uygunsuz söz söyleyen kimse kâfir olur. Padişahın fermanını yapmamak, ona eşitlik etmek ve muhalif olmak demektir. Bu her üçüne vaktinde tembih ederlerdi ve şöyle derlerdi: Padişahların dünya nimetlerinden her neleri varsa, diğer halkın da onları vardır. Padişahlar ve diğer insanlar arasındaki fark, padişahların ferman verici olmalarıdır. Padişah böyle olunca, onun fermanı ne ona, ne de başkasına geçmez, diye düşünürlerdi. Bir başka âdetleri de çöllere ve menzillere kervansaray yapılmasını buyurmalarıydı. Onlar oralarda kuyular kazarlardı. Yollar hırsız ve haydutlardan emin olurdu. Herkese bir gelir ve maaş verirlerdi. Her sene onu terfi ettirirlerdi. Eğer bir işin mümessillerinden biri, köyde veya şehirde kanun kararından fazlaca dışarı çıkarsa, o iş ondan alınır. Başkalarının malına göz dikmesin, göz diktiği zaman memleketin harap olacağını düşünerek ona yeterli miktarda mal verirlerdi. Hizmetçilerden biri, bir işi lâıyıkıyla yaparsa, onu över ve hizmeti karşılığında ona mal buyururlardı. Başkaları da iyi hizmette bulunmak için yarışa girerdi. Eğer bir kimsede suç ve hata görülürse, ona derhal ceza uygulanırdı. Onu derhal zindana gönderirlerdi. Fakat bir kimse ona şefaate ederse, kefaletle affedilirdi. Bu anlamda yapılanlar çoktur. Hepsini anlatırsak uzun olur. Bu kadarı yeter. Şimdi bu kitabın maksadı olan Nevruz nâmenin anlatılmasına dönelim.

Mubid-i Mubedanların¹⁴ Gelmesi Ve Nevruz'u Getirmesi

Acem meliklerinin ayini, Keyhüsrev zamanından, son Acem meliki olan Padişah Yezdicird¹⁵ zamanına kadar şöyleymiş; Nevruz'un ilk gününde, yabancıardan önce başrahip, şarap dolu altın kadeh, bir dirhem, bir Hüsrevanî dinarı, bir deste yeşil, yetişmiş ekin, bir kılıç, ok, yay, hokka, kalem, katır, at ve güzel yüzlü bir köleyle gelirdi. Onu onların dili olan Farsçayla methederdi. Başrahabin övgüsünden sonra devlet büyükleri gelirler ve hizmetlerini sunarlardı.

Başrahabin Onlar Hakkında Övgüsü

Ey şah! Farvardin ayındaki Farvardin bayramında hürriyeti seç. Tanrı ve Keylerin¹⁶ dini, sana bilgeliği, ileri görüşü ve iş bilirliğini müjde olarak getirdi. Görgülü olasın. İyi huyunla çok yaşayasın ve altın tahtında mutlu olasın. Çemşid bardağından afiyetle iç. Atalarının töresini büyük gayretle ve

¹⁴ Mubid, Mecusî rahibi, mubid-i mubedân da başrahip anlamına gelir.

¹⁵ Yezdigirt veya Yezdi-i Cürd, Sasani İmparatorluğu'nun yirmi dokuzuncu ve son kralıdır.

¹⁶ Yani Keyyanilerin. İlk İran hanedanı.

iyi bir şekilde devam ettir. Doğruluğu muhafaza et. Vücudun sıhhatli ve gençliğin taze bitki gibi olsun. Atın başarılı ve muzaffer, okun düşmana geçerli ve keskin, şahinin avda tutucu ve uğurlu, işin ok gibi doğru olsun. Yeni memleketler de al. Taht üzerinde Dinarlı ve Dirhemli ol. Senin indinde hüner ve bilgi aziz, Dirhem hor olsun. Sarayın mamur ve ömrün uzun olsun.

Bunları söyleyince şarabın tadına bakar ve bardağı melike verirdi. Taze buğdayı diğer eline alırdı. Dinar ve Dirhemi onun tahtının önüne koyardı. Bununla şunu demek isterdi; Yeni yıl ve günde her ne kadar ilk büyükler, onlara bir göz atmışlarsa, gelecek yıla kadar o şeylerle mutlu, mesut yaşamışlar, o şey onlara uğur getirmiştir. Mutluluk ve bayındırlık melike sunulan o şeylerin içinde vardır.

Şimdi altının faydasını, sıfatını ve özelliğini anlatmaya başlayalım. Denildiği gibi bütün eriyen cevherlerin şahı ve padişahların ziyneti olan altından söz edelim.

Altın ve Onun Hakkında Yapılması Vacip Olanları Hatırlatmak

Altın güneşin, gümüş ise ayın iksiridir. Altını ve gümüşü madenden çıkararak ilk kişi Cemşid idi. Altını ve gümüşü madenden çıkarınca buyruğu üzerine altını güneş kursu gibi yuvarlak yaptılar. Her iki yüzüne de güneşin şeklini mühür olarak koydular. “Güneşin gökyüzünün padişahı olduğu gibi bu da yeryüzünde insanların padişahıdır” dediler. Gümüşü de ay kursu gibi yaptılar ve her iki yüzüne ay yüzünün mührünü koydular. Ayın gökte olduğu gibi bu da yeryüzünde insanların kâhyasıdır, dediler. Kimyanın (az bulunan) efendisi olan altına baht gününün güneşi, gümüşe baht gecesinin ayı, incilere zengin göğün yıldızları, bir grup, madendeki altınlara dervişin kış ateşi, bir grup, inciye büyüklerin gönül sevincini, bir grup, padişah bahçesinin nergisi, bir grup, din gözünün aydınlığı derler. Eriyen madenler arasında altının şerefini, insanların diğer hayvanlar üzerindeki şerefine benzetirler.

Altının özelliğinden biri, bakanlarının gözünü aydınlatır, gönlünü şad eder. Bir başkası, insanı cesaretlendirir, ilme kuvvet verir. Üçüncüsü; yüzün güzelliğini artırır, taze bir gençlik verir ve yaşlılığı geciktirir. Dördüncü; zevki artırır, insanın gözünü aydınlatır, kıymetli olur. Altının sahip olduğu büyüklüklerden biri de Acem melikleri altından yapılmış şu iki şeyi kimseye vermezlerdi: Birisi kadeh, diğeri, üzengi. Başka özelliği de şöyledir; küçük çocuğa altın kapla süt verilince güzel söz söyler. İnsanların hoşuna gider. Vücuda yiğitlik ve emniyet verir. Sara hastalığından emniyette olur, rüyasında korkmaz. Altın mülle gözüne sürme çekilen kimse, gece körlüğünden ve göz akmasından emniyette olur, görme gücünü artırır. Avda şahinin ayağına altın halhal bağlanınca ava daha istekli ve daha cesur gider.

Altınla deşilen her cerahat çabuk iyi olur. Fakat kapanmaz. Bundan dolayı kadınlar, büyükler kızlarının kulaklarını altın iğneyle delerler. O delik asla kapanmaz. Altın testiyle su içen siroz hastalığından emniyette olur. Gönlü neşeli olur. Bu sebepten doktorlar inci, altın ve gümüşün içine od, misk ve ibrişim gibi ferahlatıcı şeyler atarlar. Düşünce ve gamdan gönle düşen her bir zayıfa (hastaya) altın ve gümüş cevheri götürülebilir. Kabızlığa yakalanan kimse, misk, od, ibrişimle sağlığına kavuşabilir. Kan basıncı yükselen kişiye kehribar, kan basıncı düşen kişiye de inci ve ibrişim iyi gelir.

Definelerin Belirtileri Hakkında

Define bulunan yer kar tutmaz, erir. Define alametlerinden biri, oranın yeri çatlak ve orada ekin olmaz. Orada reyhan otu (sipergam otu) biter. O ot bitince define olduğunu anlarlar. Şehirden uzak dağ eteğinde patlıcan dalı veya susam dalı görünce oranın define yeri olduğunu bilirler. Bir yer çorak olunca, orada bir yerde inek postunun rahatça serilebileceği bir yer bulununca veya mühür yapılabilecek bir balçık varsa, orada define olduğunu anlarlar. Leş olmayan yerde akbabaların toplandığını görünce orada definenin var olduğunu anlarlar. Bir yağmur gelir. Toprağın bir parçasında su toplanır. Orada çukur meydana gelmezse, orada define bulunduğunu bilirler. Kışın bir yerde karın ayağı tutmadığı, çabuk bıraktığı, zeminlerin kendi hâlinde bulunduğu yerde define bulunabilir. Sanki üzerine yağ dökülmüş gibi kaygan bir taşı gördükleri zaman üzerine yağmur ve su geldiği ve üzerinde durmadığı ve ıslanmadığı zaman orada definenin olduğu bilirler. Sülün ve turacın her ikisinin bir yere konup, eğlenip oynadıklarını yahut da bal arısının vakitsiz bir yerde toplandıklarını görünce veya bütün dalları arasından tek dalın çıktığı, tek başına bir yöne çevrilmiş ve bütün dalları geçen bir ağaç gördükleri zaman orada define olduğunu bilirler. Altını ya küpe, ya testiye yahut da küçük küpe koyarak ihtiyaç zamanında defineyi kolayca bulmak için madene işaret koyar ve yeraltına gömer. Bir yıl sonra oraya gidince altını yerinde bulamaz. Onu birinin götürmüş olduğunu sanır. Fakat hırsızlık olmamış define yerin altına gitmiştir. O sebepten altın kıymetli olur. Her gün suya ulaşınca kadar daha aşağı iner.

Altının değeri hakkında biraz hikâye hatırlatalım.

Hikâye

Bir gün Anûşirevân tıraş olmak için sarayının bahçesine bir haccam çağırdı. Haccam elini onun başına koyunca, “Ey efendi! Kızımı bana eş olarak ver de gönlünü Kayser yönünden müsterih edeyim” dedi. Anuşirevan kendi kendine, “ Bu adamcağız ne diyor?” dedi. Onun bu sözüne şaşırdı. Fakat onun elindeki usturanın korkusundan hiçbir şey söyleyemedi. “Önce tıraş et, öyle

yapayım” cevabını verdi. Tıraş edip gidince Bozer Cumher’i çağırdı. Durumu ona anlattı. Bozer Cumher buyurdu, haccamı getirdiler. Ona “Tıraş ederken efendimize ne söyledin?” diye sorunca “Hiçbir şey söylemedim” dedi. Haccam’ın ayağını bastığı yeri kazmalarını emretti. Orada ölçüsü olmayan birçok mal buldular. “Ey efendi! Haccamın söylediği o sözü, o söylemedi, bu mal söyledi. Çünkü haccam’ın eli sizin başınızda iken ayağı da bu hazine üzerindeydi” dedi. Bu hikâyeyi Arapça şu şekilde ifade ederler; “*Ayağının altında hazine olan kimseler, kudretlerinin çok üstünde şeyler söylerler.*”

Hikâye

Penahüsrev’e şu haberi verdiler: “Bir adam isteyerek bir tarla satın aldı. Viran olan orayı çeltik tarlası yaptı. Şimdi orada hiçbir yerde görülmeyen pirinç yetişiyordu. Her yıl ondan 1000 Dinar alıyordu.” Penahüsrev o tarlayı değerini vererek satın aldı. Emri üzerine orayı kazdılar. Orada 40 kese hüsrevanî Dinar’ı buldu. “Oranın iyi pirinç vermesinin sebebi, bu hazinenin kuvvetidir” dedi.

Hikâye

Benim sözüme güvendiğim bir dosttan işittiğime göre, Bana onun sözü üzerine itimat eden bir dosttan işittim; Buhara’dan divane bir kadın vardı. Kadınlar, onunla alay ediyorlar ve oyun oynuyorlar, sözüne gülüyorlardı. Bir gün bir evde ona ipekli kumaş giydirdiler ve onu altın, süs eşyası ve mücevherle süslediler. “Biz sana koca bulacağız” dediler. O kadın üzerindeki altına ve mücevhere bakıp vücudunu süslenmiş olarak görünce akıllıca sözlere başladı. İnsanlar, o delilikten iyi oldu diye şüpheye düştüler. Onları onun üzerinden kaldırıncaya, aynı anda deliliğe başladı. Büyükler, bir kimsenin bir kadına veya bir cariyeye yaklaşmak istediği zaman onun beline altın kemer bağlamasını, kadını istediklerinde süs eşyalarını kendi üzerine takmalarını tavsiye ederler. “Böyle yaparsan, cesur çocuk doğar. O, normal vasıflı, güze yüzlü tatlı biri olur. Bir çocuk doğup onun beşiğine altın ve gümüş taktıkları zaman, “İnsanların efendisi bu her ikisidir” derler.

Yüzük ve Hakkında Gerekli Olan Şeyleri Hatırlamak

Yüzük parmağa lâyıık, çok iyi bir ziynettir. Bilgelerin dediğine göre, yüzüğü olmayan büyüklerde insaniyet de olmaz. İlk defa yüzük yapan ve parmağına takan kişi Cemşid idi. Dediklerine göre, büyüklerin yüzüksüz parmağı, ilimsiz bir çorak yer gibidir. Yüzük parmak için onun ortasında bir ilim gibidir. Kemer bele daha iyi gelir. Parmağında yüzük olan büyükleri, doğru iradeli, kuvvetli zekâlı, cömertliği tam olarak tanımlarlar. İnsaniyeti tam olan kimse kendini mühürden nasipsiz bırakmaz. Kuvvetli aklı olan

kimse, iradesiz olmaz. Dürüst iradeli bir kişi mühürsüz olmaz. Büyüklerin mühürsüz mektubu, zayıf fikirden ve gevşek niyetten olur. Mühürsüz bir hazine, aşağılık bir işten ve gafletten olur. O sebepten Süleyman (a.s.) yüzüğü kaybedince padişahlıktan oldu. Onun şerefi onun üzerinde olan mühürde idi yüzükte değil. Peygamber (a.s) parmağına bir yüzük taktı. Bir şehre mektup gönderirken mühürlü gönderiyordu. Sebebi şuydu; Onun mektubu mühürsüz Perviz'e¹⁷ ulaşınca, Perviz ona sinirlendi. Mektubu okumadı ve yırttı. "Mühürsüz mektup külahsız baş gibidir" dedi. Külahsız baş topluma yakışmaz. Mektupta mühür olmayınca kim okuyacak? Mühür olunca ona gönderilmiş olanı o kimse okur. Akıllılar ok ve kalem her ikisi de melik yüzüğünün hademeleridirler demişlerdir. Melik onlara sahip olunca doğru iş yapmış olur. İnsanlar, melikin yüzüğünün hükmü altına girmekle doğru iş yapmış olur. Bir ziynetin bir insana yakışması onun vakitli olup, olmamasına bağlıdır. Ancak yüzük ziyneti hiçbir zaman padişahsız olmaz. O, onun parmağının süsüdür. Onun birliği Tanrının birliği üzerine rehberlik eder. Bu ziynet ona bu halin özelliğinden dolayı bir keramet gibidir. Bu şuna benzer: Hüner gösteren bir savaşçı, büyüklüğe yakın olur o davranış ona ululuk katar. Dostlardan ve başkalarından o kerametle ayrılır. Hüneri fark edilsin diye boynuna altın gerdanlık yahut da beline kuşanacağı altın bir kemer takar.

Yüzüğün çeşitleri çoktur. Fakat meliklere iki yüzük kaşından başkası reva görülmez. Ondan biri; güneş parçasının cevheri, erimeyen cevherlerin şahı olan yakuttur. Onun özelliği; pırıltılı olması ve ateşin tesir etmemesidir. O, elmadan başka bütün taşları keser. Onun özelliğinden biri de susuzluğu gidermesidir. Haberde nakledildiğine göre, Peygamber (a.s.) Medine'de bulunduğu ve orada Hendek savaşını yapmak istediği zaman veba hastalığı çıkmıştı. Yanında değeri 2 bin Dinardan fazla olan bir yakutu vardı. Bir başka türü de firuze olanıdır. O, takanlara büyüklük ve güzellik katar. Onun özelliği, nazar değmesinden koruması ve rüyada korkmayı önlemesidir. Yüzük fal ve rüya tabiri alametidir. Onun hakkında anlatılanlara göre, meliklere vilayetleri ve mülkleri hakkında rapor ederler. Diğeri; halkı işe ve sanata teşvik eder, bir grubu büyüklerin kerametine ve bir grubu da kendilerinde bulunan afiyete teşvik eder.

Hikâye

Şöyle derler; İskender-i Rumî dünyayı dolaşmadan önce, çeşitli rüyalar görüyordu. Bütün yolun onu, bu dünyaya kendisinin sahip olacağına götürüyordu. O rüyalardan biri şuydu; bütün dünyanın onun parmağına giren bir yüzük oluyordu. Fakat onun kaşı yoktu. Aristo'dan sorunca, "Bu dünyanın

¹⁷ Sasani hükümdarı.

hepsi senin mülkün olacak. Fakat sen ondan yeteri kadar faydalanamayacaksın. Çünkü yüzük memleket ve taşı onun sultanıdır” dedi.

Hikâye

Şöyle derler; Bir gün Padişah Yezdcerd Şehriyar sarayının bahçesinde bir taht üzerinde oturmuştu. Parmağında firuze bir yüzük vardı. Bir ok geldi. Yüzüğün kaşına çarptı ve azıcık kırdı. Elinden çıkıp yere düştü. O okun nereden geldiğini kimse bilmiyordu. Her ne kadar araştırdılsa da bulamadılar. O ona üzülererek düşünceye daldı.” Bu nasıl olabilir?” dedi. Kendi âlimlerine ve nedimlerine sordu. Kimse onu yorumlayamadı. Onu sıradan biri bildi, fakat söylemeye cesaret edemedi. Aradan çok zaman geçmeden öldü ve padişahlık onun hanedanından çıktı.

Hikâye

Rivayete göre, Muhammed Emin¹⁸ Müminlerin Emiri olduğu zaman bahçede bir havuzun kenarında oturmuştu. Parmağında yakuttan bir yüzüğü döndürüyordu. Şu beyti örnek veriyordu: Beyit (Arapça):

“ Onlar hayırsız ve daha zalim olmalarına rağmen kuvvetli insanlar mevkileri itibariyle yükseldiler.”

Bu sebepten kendisine karşı gelmiş olan Memun’u kastediyordu. O arada cariyesine sinirlendi. O yüzüğü öfkeyle ona vurdu. Kaşı sıçradı. Yüzük ve kaşı her ikisi de havuza düştüler. Birkaç kişi indiler, aradılar ve havuzu sudan boşalttılar. Kaşı tekrar bulamadılar. Kaşın yerine beyaz bir taş koydular. Çok zaman geçmeden Tahir Avur geldi. Onunla savaştı. O sarayda onu öldürdü. Yüzüğün anlamı hakkında bu kadar rivayet edilmiştir.

Yeşermiş Arpa ve Onun Hakkında Gerekenleri Hatırlamak

Acem melikleri falda faydaları çok olan yeşermiş arpaya büyük bir önem verirlerdi. O, her zaman yenilebilir hububatlardan olup çabuk yetişir. Ona, 40 günde ambardan ambara ulaştığı örneğini verirler. Her nereye atarsan yetişir. Bütün tanelilerden daha hızlı büyür. Arpa hem yemeğe, hem de ilaca yarar. Bilgeler ve zahitler yiyecekleri için arpayı seçmişlerdir ve şöyle demişlerdir: Onu yiyenin, kusacak kadar kanı kirlenmez ve bozulmaz. Hatta o kişi, kan ve safra hastalığından emniyette olur. Irak tabipleri onun suyuna mübarek su derler. O, bilinen 24 çeşit hastalığa faydalı olur. Onlar; vücut ateşi, daimi ateş, öksürük, delilik ve üzüntünün etkisi, çıban, ciğer tüberkülozu, mide kabızlığı, yalancı ateş, tenasül hastalığı, baş hastalığı, göğüs hastalığı, kırık, çıkık, yanık,

¹⁸ Abbasi halifesi, Memun’un kardeşi.

karın şişmesi ve solucan hastalıklarıdır. Arpa yağı safra kaşıntısını giderir. Buğday yağı da melankoli hastalığını giderir. Arpa kabuğunu bir kazanda güzelce kaynatırlar. Ayak lifleri gevşek olanlar, ayağa kalkamayanlar, ayağı ve dizi tutkun olup, yürüyemeyenlerin ayağını kaynatılmış olan bu arpa suyunun ortasına iyileşsin diye koyarlar. Buğday da aynı şeyi yapar. Tecrübe edilmiştir. Buğdayı da arpa gibi kaynatırlar ve onun yağını safra şişine sürerler. Kadınlarda baş gösteren rahim şişmesi için pamuğu onunla ıslatırlar ve oraya tutarlar. Büyük faydası vardır. Rivayete göre, ay tutulunca arpa ekilebilir. Onun ekmeğinden delilere verince faydası olur. Ayın büyüklüğü artınca her meraklı çiftçi o sırada arpa eker. O arpayı yiyen zayıf at semiz olur. Yılın iyilik ve kötülüğü arpadan belli olur. Arpa düzgün yetişince varlığa delalettir. O yıl bolluk yılı olur. Kıvrık ve düzgün bitmeyince darlık yılı olur. Resul (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Evet, en iyi un arpa unudur. Herkesi doyuran ve memnuniyet veren benim ve diğer peygamberlerin ekmeğidir.” Yaşlı falcılar arpayla münecimlik yaparlar ve fala bakarlar. İyilik ve kötülükten haber verirler. Büyücüler siğili onunla büyülerler. Siğil dökülsün diye dolunayda onu örterler. Kadınlardan bir kısmı, Farvardin ayında altın tabağa arpa doldururlar. Onu kızları için kullanırlar. Onu öpüp başa koydukları zaman onların saçı uzun olur.

Hikâye

Duyduğuma göre, bir gün Hüsrev’in babası Hürmüz¹⁹ bir arpa tarlasından geçiyordu. Arpaya su vermişlerdi. Su tarladan çıkmış ilerliyordu. Ay, Farvardin ayı idi. Buyruğu üzerine arpadan çıkan suyu içmesi için bir testiye doldurdular. “Arpa danesi mübarektir. Onun içinden geçen su onun suyudur. Dermansızlığı azaltır. Mide yorgunluğunu giderir. Ertesi yıl arpa yetişene kadar susuzluk ve hastalık zahmetinden emniyette kalır” dedi.

Hikâye

Bir gün bir adamın saraya geldiğini, çıplak bir at getirdiğini, “Onu mahsulümle aldım” dediğini Şems’ül- Mülk Kabus Veşmgir’e²⁰ haber verdiler. O, “Ona arpa mı buğday mı vermiş? diye sordu. “Arpa” dediler. Buyruğu üzerine atın sahibini getirdiler. Ertesi yıl arpa yetişinceye kadar tutacak bedeli hesaplayıp tarla sahibine verdi ve “Tarla sahiplerine söylesinler ki onlar arpanın iyi yetişmesini istiyorlarsa biz arpanın tazminatını ödedik. At sahipleri atı korusunlar da başkasının tarlasına girmesin” dedi. Çünkü arpa,

¹⁹ Sasani hükümdarı.

²⁰ Kabusnâme 1082 yılında Kûhistan Sultanı Keykavus bin İskender tarafından Farsça olarak kaleme alınan eserdir.

peygamberlerin ve dini düzgün yürüten zahitlerin, hayvanların ve mülkü ayakta tutan atların azığıdır.

Hikâye

Şöyle derler; Âdem (a.s.) buğday yedi ve cennetten kovuldu. Yüce Tanrı buğdayı onun yiyeceği yaptı. Fakat ondan ne kadar yese, doymamaya başladı. Allah'a ekmek yapıp, yiyip ve doysun diye arpa göndermesi için yalvardı. Yüce Tanrı ona arpa gönderdi. Ondandır fal açtığı zaman onu yemyeşil gördü. O zamandan sonra Acem melikleri arasında her yıl Nevruz'da onda bulunan menfaat ve kutsallık dolayısıyla arpa isteme âdeti kaldı.

Kılıç ve Onun Hakkında Gerekenleri Hatırlamak

Kılıç mülkün bekçisi ve milletin koruyucusudur. Onsuz hiçbir mülk ayakta duramaz. Siyasî sınırlar onunla korunabilir. Madenden çıkarılan ilk cevher demirdir. Halka en çok lüzumlu alet demirdir. Ondandır silah yapan ilk kişi Cemşid'di. Bütün silahlar haşmetli ve lüzumdur. Fakat onlardan hiç biri kılıçtan daha haşmetli ve lüzumlu değildir. O alevli bir ateş maden altında korku salan bir nesne gibidir. "Demirsiz bir dünya, nesli olmayan iktidarsız bir genç gibidir. Ona akıl yönünden bakınca dünya işlerinin hepsi ümit ve korku üzerinedir. Bunlar kılıca bağlanmıştır. Biri demirle çalışınca onun ümidi hâsıl olur. Biri demirden kaçarsa, korku ona bekçi olur. Meliklerin başında duran taç demirle durur. Onların dolu olan hazineleri demir sayesinde olur. Yüce Tanrı demirin menfaatinin dışındaki bütün cevherlerin menfaatini insanların süsüne ayırdı. Hâlbuki demirin menfaati bütün sanayi için geçerlidir. Dünyanın süsü ve imarı onunla olur. Kılıcın mertebesinden en yükseği onun Peygamber'in (a.s.) fetih aleti oluşudur. O, "*Kılıçla peygamber oldum*" diye buyurur. Tevrat'ta kılıç için "Fitne sahibi olan kılıç sahibi olmalı" demişlerdir. Mevki sahipleri kılıcın, insanlar ve diğer hayvanlar için de en büyük fazilet olan cesaretin aleti olduğunu bilirler. Bu cesaretin haddini şöyle koymuşlardır: "O, "*İnsanların diğerlerine üstün gelmek için öfke gücü sağlar*". Bunun manası şöyledir: O kötü insanlara öfke gücü verir. Onunla kendisine düşman yaratır. Şöyle demişlerdir; Fazilet sonradan kazanılan cesaret değil, doğal cesarettir. Fakat kazanılan fazilet süs olarak kabul edilir. Cesarete kan evi olan ciğer evi demişlerdir. Bu sebepten cesur adam kan dökmekte daha cesurdur. Cesaret, yağı içinde bulunduran çıra gibi kuvveti kanda tutar. Şöyle demişlerdir; Cesaretin faili kalbin hayvansal kuvvetidir. Onun yaptırımı da ciğerin doğal gücüdür. Bunların her ikisine ihtiyaç duyulduğu zaman cesaretin fazileti ortaya çıkar. O, taşın ve tuncun çarpışmasından meydana gelen bir ateş gibidir. Onun tutuşması için ona bir şey asmak gerekir.

Şöyle söylemişlerdir: Gönül cirmi kuvvetli, ciğer cirmi zayıf olunca, ona sahip olanlar, savaşın başlangıcında cesaretli ve hırslı, sonunda tembel ve gevşek olur. Gönül cirmi zayıf, ciğer cirmi kuvvetli olunca, onun sahipleri savaşın başlarında tembel ve gevşek, sonunda atik ve hırslı olurlar. Buna örnek olarak, mide ve ciğerdeki hazım kuvvetini verirler. Şöyle demişlerdir; Bu kuvvetin zayıflığı halkın yaşayışını tatsız ve nahoş eder. (Cesaret gücünün zayıflığı da halkın yaşamını nahoş ve tatsız yapar). O kişi daima korkak olur ve her şeyden kaçır. Cesareti şu misale örnek vermişlerdir: Başının gücü, demiri ezen aslan başı gibi, ayağı, taşı ezen fil ayağı gibi, başı, ateş saçan ejderhanın başı gibi olur. Şöyle demişlerdir: Cesur adama şu birkaç hususiyet gerekir: Savaşın başlarında aslan gibi cesur ve atak olur. Harp ortasında sabırlı olmakta, cesaret göstermekte heybetli olmada fil gibi, savaşın sonunda öfkesine tutmakta, yorgunluğunu atmada ve yumuşamada ejderha gibi olur.

Şimdi anlatılmış olan bu cesaret türlerinin aleti kılıçtır. O 14 çeşittir. 1- Yemanî, 2- Hindî, 3- Kal'î, 4- Süleymanî, 5- Nusaybî, 6- Merihî, 7-Selmanî, 8-Mevlud, 9-Bahrî, 10-Dımaşkî, 11-Mısrî, 12-Hanifi, 13-Nerm-i ahen, 14-Kara Cevrî... Başka çeşitleri de vardır. Hepsini anlatırsak uzun olur. Yemanî'nin bir çeşidi şöyledir: Onun cevheri, aynı ölçüde düz olur, yeşil renklidir. Onun sapına kırmızılık vururlar. Sapına yakın kısmında beyaz nişanlar olur. Arkadan birbirine benzer. Gümüş gibi olanına kelagî derler. Başka çeşidi de muşteb'dir. Muşteb'in dört çeşidi vardır: Birincisi dört yivlidir. Alametlerinden biri; yivleri derin değildir. Onun cevheri, kadın dili ve karınca ayaklarına benzer. Onun başka bir türü de derin yivli olanıdır. Cevheri inci gibi yuvarlak olur. Ona inci (Lu'lu) derler. Üçüncüsü, dört tarafı yivli olur. Cevheri, büküldüğü zaman fark edilir. Dördüncü; basit ve adi olanıdır. Uzunluğu, üç buçuk karış ve genişliği de dört parmaktır. Onun cevherini çok döverler, ona bustanî derler. Sade'nin başka çeşidi de üç buçuk karış olanıdır ve genişliği ise, dört parmaktır. Ağırlığı 2,5 veya 3 batmandan bir siter eksiktir.

Biri de Aristo'nun İskender için yaptığı kılıçların cevheridir. Onu da hatırlatalım. Orijinal bir sözdür. Aristo şöyle buyurmuştur; Bir miktar mıknaşısı, bir miktar mercanı ve bir miktar da bakır oksidi alıp bu üçünü ezerek birbirine karıştırırlar. Bir men de yumuşak demir getirirler. Onu bu karışımın içine karıştırırlar. Bu karışımdan 12 ovkiye²¹ getirirler. Güzel erisin ve kalıp tasına otursun diye ateşe sokarlar. Bir miktar mazu, üzerlik, belut, biraz da sedef ve onların miktarınca böcek tutarlar. Onları ezip, karıştırırlar. Bir men demire iki ovkiye karışım atarlar. Hepsi birleşmesi için ona üflerler.

²¹ 35 gramlık bir ağırlık birimi.

Demirin bu karışımı emdiği zaman soğutmak gerekir. Onlardan yapılan kılıçlar, kullanışlı kılıçlardan olur.

Behram'ın Silâh nâmesinde şöyle denmiş: Kılıç kınından çekilince ondan inilti gelirse, bu kan dökmeye işaret olur. Kılıç kınından çekilince bu savaş alameti olur. Çıplak kılıcı yedi günlük çocuğun önüne koyunca o çocuk ilerde yiğit olur.

Ok, Yay ve Onların Hakkında Gerekli Şeyleri Hatırlatmak

Ok ve yay lüzumlu bir silahtır. Onu kullanmak iyi bir hünerdir. Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ok atmayı ve oku tanımayı çocuklarımıza öğretin.” İlk defa ok ve yayı yapan kimse Keyumers'dir. O devirde onun yayı kemiksiz bir çubuk gibi tek parça idi ve hallaçların yayına benzerdi. Oku çamurdan, üç kanatlı idi, okun ve yayın başı kemiktendi. Sonra Areş ve Hadan geldi. Menuçehr zamanında yayı beş parçaya ayırdı. Onu çubuk, kamyş ve tutkalla sağlamlaştırdı. Okun ve yayın ucunu demirden yaptı. Sonra ok atma sırası Behram Gur'a ulaştı. Behram yayı kemikle yükledi. Ok üzerine dört kanat koydu. Yaya ağaç kabuğu örttü. Yayın suretini, feleğin parçalarının suretinden yaptılar. İlim sahiplerini felek dairesinin parçalarına yani “kasî” demişlerdir. Her parçanın kıyısından diğer kıyıya kadar doğru bir çizgi ulaşır, ona yay kırışleri derler. Felek dairesinin ortasından çıkan bu çizgiler, bu parçanın ortasından geçer. Ona “seham”, yani oklar demişlerdir. Şöyle rivayet ederler; Her iyilik ve kötülük, Yüce Tanrı'nın irade ve takdiriyle gezegen yıldızlarının tesiriyle yeryüzüne gelir ve bu kırışlerde bir şahsa bağlanır. Bu kırışler ve kavs'dan geçer. Ok atanın elinde, onun avında ulaşan her felaket, onun okunun ulaştığı yerden, yayından ve kırışinden geçer. Yayın şeklini insanın yüzünden çizmişlerdir. O sanki damara, sinire, kemiğe, deriye ve ete sahiptir. Onun kırışi, onun hayat veren canı gibidir. Yay kırışle hayattadır. Ona canı hünerli el verir. Hakikatle bakarsan, yay insanın göğsü ve eli gibidir.

Biri elini çekince bileği gerilir. Göğüs, kabza yeri, pazı ve kol, bileğin iki yeri, iki el ve iki köşe gibidir. Yayın ağırlığını, en fazla 60 men olarak tespit etmişlerdir. Halk ona “keşkencir” demiştir. O, kaleler almak için kullanılır. En düşüğü bir men ağırlığındaydı. Onu küçük yaştaki çocuklar için yaparlar. 400 menden 250 mene kadar olunca çark olur. 100 menden 60 mene kadar düşenler yaydan yüksek olur. Fakat kuvvetin miktarı yaydan aşağı olan daha iyi olur. Her birine göğün derecesinin adını koymuşlardır. Her bir derece 60 dakikadan başlıyor. Bunlar yayın köşesinde yer alan iki köşeden ibarettir. Yayın köşesinde yer alanları kırışin sonuna kadar gider. Onu iki defadan 16 defaya kadar çekerler. Her haneyi üçe ayırdılar. Yerinden oynamasın diye kabza yerine merkez koydular. Köşeler ve haneler onunla yer tutar. Şimdi köşeden aşağı çekilen kısmın köşeye nispetle kuvveti iki mislidir. Ondakı aşağı

inmesinin iyiliği ve kötülüğü ona bağlıdır. Onun sayısı 14 dür. 16 tane 30'luk, düz yarısı, 30 dur. Diğerinin toplam yarısı 1060 kısım olur. Yayın iki hanesini 6 parça yaptı. Ondan dolayı yayın şekli yarım daire şeklindedir. Felek dairesinin yarısını altı burca ayırırlar. Çark adı verilen yayın çeşidi üçtür: Bunlar yüksek, alçak ve orta olanlarıdır. Böylece onun okunun çeşidi 3 dür. Uzun, kısa ve orta. Uzun 15 kabza, orta 10 kabza, kısa 7,5 kabzadır. Her yaya bir veya birkaç ok lazımdır. Eğer hepsi söylenirse uzun olur. Burada maksat sözü uzatmak değil, okun ve yayın hünerlerini belirtmektir. Acem melikleri onları Nevruz'da neden istiyorlar? Buna ilmi nücüm yoluyla şöyle cevap vermişlerdir: Yay sahipleri okçular olur. Onların silahı daha çok ok atıcılık olur. Asla onların sıkıntılı günü olmaz. Ok silahıyla galip gelen her asker, ok atarak galip gelir. Onun sebebine şöyle demişlerdir; Bu silahın bir parçası yay burcunda, ateş tabiatlı, Jüpiter'in hanesinde, büyük Sad'da (saadet yıldızında), Aslan ve Koç burcu üçgenindedir. Biri güneş hanesi, onun şerefi Merih hanesiyedir. Tıp yönünden ok ve yayı bilmenin görünen birkaç menfaati vardır.

Onunla spor yapılabilir. Sınırları ve uzuvları kuvvetlendirir. Eklemleri yumuşatır ve itaatkâr yapar. Hafızayı hareketlendirir, kalbe kuvvet verir. O kişi sekte, felç ve titreme gibi hastalıklarından emniyette olur.

Hikâye

Neriman oğlu Sam'a, "Ey başarılı komutan! Savaşın süsü nedir?" diye sordukları zaman, "Şaha hamd etme nuru, komutanın bilgisi, zırha sahip olan ve yayı ile savaşan savaşçının fikri" cevabını verdi.

Hikâye

Bir gün Behram Gur, kendisini yetiştiren Numan-ı Munzir'in yanına oturmuştu. Bir yayla iki ok attı. Havadaki iki kuşu yere indirdi. O zaman Numan, Ey oğul! Dünya durdukça senin gibi bir okçu ortaya çıkmaz" dedi.

Hikâye

Rivayete göre, bir gün bir filozof kendi oğluna öğüt veriyordu. Ona "Ey Oğlum! Atı sev, yayı aziz tut. Hisarsız olma, korkuluksuz hisara sahip olma" dedi. "Ey baba! Atı ve yayı biliyordum. Hisarı ve korkuluğu nereden çıkardım?" dedi: Hisar savaş, korkuluk zırhtır. Yani elinden geldiğince zırhsız olma" dedi.

Hikâye

Seyf Zi Yezn'in dediğine göre, Anuşirevan İranlı kumandanı gönderdiği zaman o Ebrehe Sabah'a ok vurdu. Onu katırından aşağı düşürdü. Dedi ki "

Ey kardeşler eğri tarafa geliniz. Doğruyu rüzgâr sürer. Ölmüş biri yaşayandan can alıyor. O ikisi ok ve yaydır. Onların geleneğini muhafaza ediniz. Onlar silahların hâkimidirler. Yakında savaşlar ve uzaktan düşman çekerler” dedi.

Hikâye

Rivayete göre, bir gün Anuşirevan, Ariz Babek’ten, “Silahların içinde hangileri daha namlıdır?” diye sorunca “Yay ve ok sahipleri” cevabını aldı. Bu cevap Anuşirevan’ı şaşırttı. Bunun açıklamasını isteyerek, “Bu insanların nasıl olması gerekir?” diye sordu. O, onların bütün vücutlarının kalp, bütün kalplerini pazı, bütün pazılarının yay, bütün yaylarının ok ve bütün oklarının düşmanın kalbi olması gerekir” dedi. “ Bu konuyu nasıl anlaması gerekir?” diye sorunca, “Güçlü kalbe, pazı gibi katılığa, kiriş gibi düzgünlüğe, yay gibi sert, ok gibi doğru, kiriş gibi uygun olmalıdır. Her zaman böyle olduğu zaman kendi okunun yerini düşmanın kalbinde görürler” dedi.

Ok ve yayın manası hakkında bu kadar rivayet edilmiştir.

Kalem, Özellikleri ve Onun Hakkında Gerekenleri Hatırlamak

Bilginler, kaleme memleketin süsleyicisi ve kalbin elçisi demişlerdir. Sözü parlatan kalemdir. Kalemlessiz bir devlet, kalıpsız bir can gibi olur. Kalem kalıpla bir araya gelince kalıcı olur. O, taştan ve tunçtan sıçrayan bir ateş gibidir. Yanmayınca tutuşmaz, aydınlık bulmak için lamba olmaz. Halife Mumin dedi; Kalem hakkı için, başım memleketi nasıl dolaştırıyor. O iradeye hizmet ediyor. Herhangi bir yola sapmıyor. (İyfa) beyazı karanlık ve karanlığı geçmiş olan bir toprak üzerinde yürüyerek koşuyor.

Yazı yazmayı bulan ilk kişi Tohmures idi. Eğer insan konuşmada bu kadar şerefli ise, onun şerefi yazı yazmadan eksik kalır. Eğer halkın yarısı yazma şerefine sahipse, o büyük bir fazilettir, hiçbir fazilet ona ulaşamaz. O insanı insanlıktan meleklik derecesine, şeytanı da şeytanlıktan insanlığa çıkarır. Yazı yazmak insanı aşağılık payesinden yükseklik payesine ulaştırır. Âlim, bilgin, fakih ve imam okumuş kimselerden olur. Böylece insanlar söz söyleme faziletinden dolayı başka hayvanlardan ayrılır. Onların üzerinde kumandan olur.

Tanrının dini ayakta duruyorsa ve memleket devletle nizam buluyorsa, kalem sayesinde oluyor, insanların bir araya gelmesi de onunla oluyor. Mustafa (a.s.) ümmi idi. Onun kuvvetinin tamamını onda bulması mucizesine sahip oldu. Yazarlar, yazının kuvvetiyle güç bulurlar. Hz. Peygamberin bu işi başkalarından daha iyi yaptığını bilirler. Bildikleri şeylerin hepsinden daha iyi kullanırlar. Âlimlerin düşüncelerine göre, peygamber, o zamanda hiç bir ilimde âlim değildi, yazıyı bilmekte de cahil değildi. Fakat Yüce Tanrı ona,

“*Sen sağ elinle orada hata yapmıyorsun*” dedi. Sonra fermanı yazmayı buyurdu. Yüce Tanrı'nın gökten yeryüzüne gönderdiği bütün vahiyleri kalemle muhafaza etmişler, onunla eda etmişler ve onunla kabul etmişlerdir. Ülkenin âdetlerini, kanunlarını ve kaidelerini onunla muhafaza ederler ve düzenlerler. Yazmanın mertebesinden biri; yüzüğün süsüyle eli ve mührü süslemeleridir. Acem melikleri, okun ülke aldığını, siyaset erkânını ayakta tuttuğunu ve kalemin ülkeyi koruduğunu görünce bu her ikisinin işini elin maharetinden aldığını anladılar.

Duyguların idraki 5'tir. Duyma, görme, koklama, tat alma, dokunma. Bu duyguların beşi de, kalıptaki ruh gibi kafada yer alır. Sonra taç buyurdular ve başa giydiler. Küpe buyurdular ve kulağa taktılar Takat buyurdular, kola çektiler. Yüzük buyurdular, parmağa taktılar. “Kılıç, kolun kuvvetini ve hünerini harekete geçirir” dediler. Onun gücünü beğendiler. Kalem parmağın hüneri ve gücüyle çalışır. Yüzün sırlarını açıklasın ve mektup yazsın diye yüzüğün şerefini ona verdiler. Kötülerin ve hainlerin gözünü uzaklaştırsın diye ona mühür koydu. Sonra mektup yazdılar. Önce kağıdı büktüler ve onun üzerine mühür bastılar. Mührü bir perde ile örttüler. Bu durumun bu dünyanın mektubunun mührüne adres olmasını istediler. Çünkü insanlar bu âlemin mühürlü mektubudur. Yerin ve göğün yaratıcısı bu durumu ayetle zikretmiş, onları tabiata bağlamıştır. Parmak mührüyle, ruhlara mühür koymuştur. Baş seçerek onları akıl ile donatmıştır. Bilgin kaleme, hakir görünsün ve kolay bulunsun diye bir alet koymuşlardır. Fakat bunun örneği şöyledir: Bal arısı ve ipek böceği görünüşte hakir, fakat yaptığı şeyler azizdir ve değerlidir Meliklere ve halka çok faydalıdır.

Anılan bu aleti üç şekilde yapmışlardır: Biri tam muharref. O kalemde çıkan yazıya “Lecini” derler, yani gümüş yazısı. Başka biri de mustavi kalemde. O kalemde çıkan yazıya ascedi, yani altın yazı derler. Üçüncüsü de tam muharref ve müstevîdir Bu kalemin yazdığı yazıya lu'lu yazısı, yani inci yazısı derler. Onunla şu dört şeyin olmasını istemişlerdir: İlk olarak, harflerin küçük ve büyüklü olmasına dikkat etmeleri gerekir. Diğer biri de harflerin yapısına uymak yerinde olur. Üçüncüsü, Su gibi akıcı olmalıdır. Bu kalemin yapısına ve yazanın eline bağlıdır. Böylece uyumu sağlarlar. () nin birkaç () olması gerekmez. Aynı şekilde () () ye () () () harflerinin gözleri birbirine benzer ve bir ölçüde olur, ne dar, ne de geniş olur. () () () harflerinin çekişi de aynı olur. () ve () harfleri de birbirine bağlanır. Bu mukayese korununca, yazı kötü olsa da iyi, doğru ve düzgün görünür. Bilginler, Yazının en güzeli okunaklı olmasıdır” demişlerdir. Yazının iyi olması için şu üç şeye dikkat etmek gerekir: Eğer bu üç şeyden biri iyi olmazsa yazı yazan usta bile olsa yazısı iyi olmaz. Bu üç şeyden biri kalem, ikincisi hokka, diğeri de kâğıttır. Hattatların öğrettiği yazıda asla onun harfleri ve

kelimeleri kendi halinde olmaz. Harf ve kelimelerin miktarının kaidesi onun gönlünde şekillenmiş olur. Bir şey yazacağı zaman eli gönlü ile uyum sağlar. Onun yazısı öğretmiş olduğu gibi olur. Ender olarak bir harfi veya kelimesi kötü olsa bile yazısı gene de iyi olur. İyi yazı, güzel yüzlü dedikleri uygun bir yüze ve uygun bir boya sahip olur. Kötü yazı, çirkin bir yüze, normal olmayan bir boya ve uyumsuz bir vücuda benzer.

Hikâye

Geçmişlerin haberlerinden kalemin faziletinin manasını şöyle okumuştum; Bir zaman bir melik Fars ülkesine yalın kılıç ile bir elçi göndererek, “ Bu kılıcı götür, onun önüne koy ve bir şey söyleme” dedi. Elçi geldi ve öyle yaptı. Kılıcı koyup, söz söylemedi. Melik vezire, “Cevabını çabuk ver” diye emretti. Vezir hokkanın kapağını açtı. Onun tarafına bir kalem attı. “İşte cevabı” dedi. Elçi akıllı bir adam idi. Cevabın geldiğini anladı. Memleketin karışmasında ve sulhunda kalemin etkisi büyüktür. İtimat edilen kalem sahiplerine saygı göstermek gerekir.

Hikâye

Penahüsrev’in kardeşi Fahr’uddevle kaçtığı zaman Nişabur’a geldi. Sahip ona dil uzattı. İsimlerini anarak onu kınadı. Onun anaya, babaya itaatsizliğini dile getirdi. O, bir parça yazarak Sahibe göndererek, “Senin kılıcın var, benim kalemim. Bak bu ikisinden hangisi daha güçlü?” dedi. Sahip, cevabında, “Kılıç daha kuvvetli, kalem daha yüksek. Bak o ikisinden hangisi daha yeterli?” diye yazdı. Fahr’uddevle o mektubu Şems’ul Mealî’ye sundu. sordu. Kabus Veşmgir onun altına “Ruhunu temizleyen felah bulur. Yalan söyleyen ve kaçan başarıya ulaşamaz” diye yazdı.

Hikâye

Duyduğuma göre, İran’da bir padişah vardı. Onun âdeti şöyleydi; Bir savaş yapınca donanmış ve teçhizatlı bir ordusu olurdu. Onların hepsine siyah elbise giydirdi. Zorlu bir savaş olunca, onlara askerin yanına gelmelerini emrederdi ve o savaş kazanılırdı. O sırada şöyle bir olay oldu; Bir zaman Türkistan’dan 50 bin sayısında donanımlı bir ordu geldi. İş savaşa kaldı. Bu padişah yakınlarından birkaç kişiyle birlikte yüksek bir yere oturmuştu. İçinden o günkü savaşın başka güne bırakılmasını diledi. Hokka, kalem istedi. Bir parça kâğıda, “Siyah giyinenlerin orduya geri çekilmelerini söylemelerini” yazdı. Vezirine gönderdi. Vezir okudu. Beğenmedi. Hokka çekmeceye idi. Aldı ve siyaha bir nokta ilave etti. Ordu sahipleri oldu. Olduların başına bir (nun) ekledi “olmadılar” oldu. Askerin yanına gönderdi. Onlar mektubu okudular. Kendilerini ordunun üzerine attılar. Türkistan askerini yendiler. Siyer’ül-

Mulûk'da²² yazıldığına göre, kalemin bir noktası ile 50 bin kılıç bozguna uğradı.

Irak bölgesinde kalem çeşidi 12'dir. Her birinin boyu, ölçüsü ve yontulması ayrıdır. Her birini hattatlardan bir büyüğe nispet ederler. Biri, İbn-i Muklî'ye nispet edilen Muklî'dir. Diğeri; İbn-i Mahlehl'e nispet edilen Mahlehl'dir. Üçüncüsü, İbn-i Mukaffa'ya nispet edilen Mukaffaî'dir. Diğeri. Muhlebî, başkası; Mehranî, diğeri; Amidî, bir başkası; Bu'l-Fazlî, başkası, İsmailî, diğeri; Saidî, başkası Şemsî'dir. Her birinin boyunu, ölçüsünü, yontulmasını söylersek söz uzar. Fakat Şemsî' kalem denilen onlardan birini açıklayalım: Bu Kalem-i Şems'ul Mealî okun kamışından, ya Bağdat kamışından, ya Mısır kamışından olur. Sağlam olan o kamış, divan kâtiplerine layıktır. Gıcırıtı yapması için kaleme kuvvetle basarlar. Onların yazısı iri olur. Meliklere, yazdığı zaman kendilerine zahmet vermeyen kalem gereklidir. Parmakları fazlaca bastırmak gerekmez. Meliklerin kâğıdı dizin üstüne koymaları yakışık almaz. Kâtipler bir şey yazmak için oturdukları zaman derli toplu oturmaları gerekir. Kâğıdın asılmış olması lazımdır. Kalemin boyu, uzunluğu üç karış olmalıdır. İki karışı orta boydur. Kalemin başı bir karış olur. İyi ve beğenilen yazı için çok yazmak gerekir.

At, Atın Hünéri ve Onun Hakkında Gerekenleri Hatırlatmak

“Dört ayaklılar suretinden hiçbir suret atınkinden daha güzel değildir” derler. O ot yiyen hayvanların şahıdır. Resul (a.s.) “İyilik atın alınım yanına bağlanmıştı” diye buyurmuştur. Ata Farslar badcan; Rumlar, badpay; Türkler, kam zen ve kam deh, Hintler; taht-ı perran, Araplar; burak-i ber zemin demişlerdir. “Güneşin arabasını çeken meleklerin Elves adında at suretinde, olduğunu” söylerler. Büyüklerin at hakkında sözleri çoktur. Onlar şöyle derler: “Bir gün Süleyman'a (a.s.) at takdim ettikleri zaman o, “Yüce Tanrı'ya şükrediyorum o benim emrime iki rüzgâr verdi: Biri yerde yürümekte, biri de havada gitmektedir” dedi. Feridun'a, “Ey Melik! Neden ata binmiyorsun?” diye sordukları zaman, “ Tanrı'ya vacip olan şükürü yerine getirememekten korkumdan” cevabını verdi. Keyhüsrev ise, “Benim için padişahlıkta hiçbir şey attan değerli değildir” dedi.

Hikâye

Husrev-i Perviz'e, binmesi için Şebdiz atı getirdiler. O, “Eğer Tanrı'ya insandan daha üstün bir kul olsaydı, dünyayı bize vermezdi. Eğer attan daha üstün dört ayaklı olsaydı, onun üzerine binmemiz uygun olmazdı” dedi. Yine onun dediğine göre, “Padişah, halkın kumandanı, at ise dört ayaklıların

²² Büyük Selçuklu imparatorluğunun veziri Nizamü'l-Mülk'ün eseri.

kumandanıdır.” Yüce Tanrı “Ben atı yarattım” buyuruyor. Efrasiyab²³, “Atın meliklere lazım olması göğün aya lazım olması gibidir” diyor. Büyükler Atı aziz tutmak gerekir. Ata hor bakanlar düşman elinde hor olurlar” demişlerdir. Halife Me'mun'un dediğine göre, “Yürüyen taht ve dönen gök içi at iyi bir şeydir.” Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib -*Allah ondan razı olsun*- Yüce Tanrı atı insanlar ona saygı duysunlar diye yarattı” demiştir. Abdullah Tahir, “Ata binmeyi feleğin boynuna binmeye tercih ederim” dedi. Numan Munzir de “Gök geceleyin insana hisar olur. Eğer at olmasaydı, savaşçılara cesur unvanı nasıl verilecekti?” dedi. Nasr b. Seyyar'a göre ise, “At savaşın tahtı, silah ise onun gülü ve feryat edenidir.” Mulheb ibni Ebi Safre, “At savaşın bulutudur. Kılıç, kan yağdırmaktan başka şeyle parlamaz.”

Şimdi at adlarından bazıları anılacak. Persler atın tasvirinde ne söylemişler? Onların tecrübe ile öğrendikleri ve uğurlu fal saydıkları atların kusur ve hünerleri anlatılacaktır.

Farsçada At İsimleri

Elves, Çerme, Surh çerme, Tazi çerme-i honek, Bad honek, Megeş honek, Sebz honek, Pisey-i kemiyet, Kemiyet, Şebdiz, Hurşid, Kur surh, Zerd rehş, Seyar rehş, Hurmagun, Çeşine, Şulek, Pise, Ebrgun-i hak renk, Dize, Behgun, Meygun, Badruy, Gulgun. Argun, Bahargun, Abgun, Nilgun-i Ebr-i kas, Bavbar, Sepid- zerde, Bursar, Benefşe gun, Edes, Zag-çeşm, Sebz- pust, Simgun, Ablak, Sepid, Semend.

Elves'e gelince onun hakkında göğü çeken uzak görüşlü bir at olduğunu söylerler. O, uzak bir yerden atların nal sesini işitir. Çok sabırlıdır. Fakat soğuğa tahammül edemez. Ona sahip olana uğur getirir, fakat çok dayanıksızdır.

Çerme, fena öfkeli ve uzak görüşlü olur. Siyah çerme uğurludur. Kemiyet, zahmete katlanır. Şebdiz uğurlu ve mübarek olur. Hurşid ağır ve kutludur. Semend, sabırlı ve çalışkan, Pise; sahibine dost ve arkadaş, Sepid Zerde padişahların binmelerine layıktır. Pise Kemiyet incitici ve kötü huylu olur. O renkte az bulunan atların garip renkleri olur. Aristo, Hayvan kitabında bunları biraz anlatmıştır. Rivayete göre, rengi kuş renginde, özellikle beyaz olan her at daha iyi, daha lüzumludur, sahibi savaşta daima muzaffer olur. Merkez atı padişahlara yakışır. Zerde-i çeşm-i zag ve amber reng, gözünün rengine sarılık vurur. Vücudunda beyaz yahut sarı noktalar olur. Hunek-i akab yahut Surh hunek, ayağı çok beyaz olur. Ayağı alacalı, alını ak, kolları ve ayakları aktır. Bunların hepsi uğurlu ve kutludur. Meliklere yakışmayan atın rengi sülün

²³ Şehname'de anılan ünlü Turan hükümdarı.

renginde olur. Yahut yüzünde büyük benekler olur. Fakat uğurlu olan atların alametlerinden biri, kalçasının üzerinde işaret olmasıdır. Farslılar ona Gird pa (yuvarlak ayak) derler. Mübarek ve kutlu olur. Kılı, sarı veya donuk kırmızı olan her at, soğuğa dayanmaz. Resul (a.s.) dedi; Atların en hızlı gideni Aşkar atıdır. Müminlerin Emiri Ali *-Allah ondan razı olsun-* atların en cesuru Kemiyyəttir, demiştir. En korkusuzu siyah, en kuvvetlisi ve en iyi huylusu Hunek, en hünerlisi Semend'dir. Baş, alnı, ayağı, karnı, hayası, kuyruğu, gözleri tamamen siyah olan Hunek atı, atların en iyisidir.

Bu kadarı, kitabın şartı olarak anlatılmıştır. Geçmiş devirlerde atı tanımayı, onun kusur ve hünerini bilmeyi hiçbir toplum acem melikleri kadar bilmiyordu. Ondan dolayıdır ki, cihan padişahları onların arasından çıkar. Her nerede iyi Acem ve Arap atları bulurlarsa, onların dergâhına gönderirlerdi. Bugün hiçbir topluluk Türklerden daha iyi bilmez. Bu sebepten onların geces ve gündüzü atladır. Bunun için dünya onların olur.

Şahin, Hüneri ve Onun Hakkında Gerekenleri Hatırlatmak

Şahin, avda meliklerin arkadaşıdır. Ona neşe getirirler ve onu severler. Şahinde meliklerde olduğu gibi büyüklük ve temizlik huyları vardır. Bu konuda öncekiler şöyle demişlerdir: “Et yiyen canlıların şahı şahin, ot yiyen dört ayaklıların şahı at, erimeyen cevherlerin şahı yakut, eriyen cevherlerin şahı altındır.” Bu durumdan dolayı şahin meliklere diğer insanlardan daha fazla yakışır. Şahinin haşmeti başka kuşlarda yoktur. Kartal ondan daha büyüktür. Fakat onda o haşmet yoktur. Padişahlar şahinin gözünden fal bakarlar. Şahin ağır tabiatlıdır. Çekinmeden onun elinin üzerine konar. Yüzünü padişahın yana çevirmelerinin delili, onun yeni bir vilayet zapt edeceğidir. Bunun hilafında aksi olur. Kalkacağı zaman başını eğip tekrar kaldırırsa, bu melikin işlerinde gevşeme olacağına delildir. Yükselip, tüylerini dikince veyahut avı tutup, avın üzerinde bağırınca asker sıkıntılı olur. Kalktığı vakit, sesli uçmazsa noksanlık hâsıl olur. Sağ gözüyle devamlı göğe bakarsa, memleketin işleri yoluna girer. Sol gözü ile bakarsa, ülkeye zarar gelir. Göğe fazla bakınca zafer ve başarı delili olur. Yere çok bakınca meşguliyet olur. Şahin huzurlu iken av yerinde başka bir şahinle savaşırsa, yeni bir düşman ortaya çıkar.²⁴

Şahini Seçme Hakkında

Çeşitleri çoktur. Fakat hepsinden iyisi beyazımsı olanıdır. Kırmızı renkli şahin veya tam sarı olanı avda, beyaz renkli olandan daha haris olur. Fakat bunlar hastalığa yatkın ve kötü huylu olurlar. Sarı renklisi, daha haris ve daha

²⁴ İbn Kuteybe, *Uyunü'l-Ahbar*, c. I, s.151-153 Kahire ile karşılaştırım.

sağlıklıdır. Bu her ikisinden kırmızı renkli olanı daha sağlıklı, fakat kötü huylu olur. Cüssesi hepsinden büyüktür. Bir tüccardan şunları işittim: “Bizim günlerimizdeydi. Hiç kimse, avı, senenin 12 ayında av yapmak olan Mahan-ı Meh Veşmgir’den daha iyi bilmezdi. Bederhustu’nun kumandanı olan Ali Kame de iyi bilirdi. Fakat hiç kimsenin Mahan-ı Meh’den daha iyi bilmediğinde müttetikiler. Onun Kûhî dilinde yazdığı Şukre adlı büyük bir av kitabı vardı. O, bu kitapta şöyle demiştir: “Aynı renkte olan bütün hayvanlar, yarı karışık renklilerden daha iyidir. Şahini seçmede şart şudur; Eti berk, yuvarlak, alışık ve vücudu birbiriyle uyumlu olmalıdır. Ayrıca, kafası ufak ve kısa, alnı ve gözü açık, sabrı fazla, göğsü geniş ve alçak, kuyruğu kısa, budu muhkem, bacakları sağlam, yuvarlak ve kısa, pençesi güzel, parmakları kuvvetli, tırnakları siyah ve ayağı yeşil olur. Bu sifatta olan şahinlerin çoğu beyaza yakın renkte yahut tam sarı veyahut tam kırmızı olur. Az bulunurlar ve diğerlerinin hepsinden daha değerlidirler.

Hikâye

Rivayete göre, akıllı, yetenekli, büyük bir padişah olan Mahan, bir gün kendi şahin bakıcısı, şahin elindeyken su içerken gördü. Ona yüz değnek vurmalarını emrederek, “Ey acayip adam! Şahin kendi başına kuşların padişahı, padişahların elinin aziz dert ortağıdır. Meliklerin azizi senin elinin üzerindeyken sen su veya başka bir şey içerken ona bu şekilde saygısızlık ediyorsun” dedi. Onun üzerine şahin bakıcısı, “Siz efendimizin ömrü uzun olsun. Av yerinde susadığım için, şahin elimdeyken ne yapabilirdim?” dedi. Mahan, “Onun ehli olan başka birine verseydin. Şahin senin su içtiğini veya başka bir şeye ihtiyacın olduğunu bilmez.

Hikâye

Duyduğuma göre, Bu Abdullah Hatip, Fahru’ddevlenin kardeşi Emir Ebu’l Abbas’ın eğitmeni idi. Bir manzarada oturmuştu. Emirü’l Abbas çocuk idi. Onun yanından aşağı indi. Bir hademenin elinin üzerinde şahin vardı. O şahini istedi ve elinin üzerine oturttu. O anda onun yüzüne tükürdü. Abdullah Hatib’in yanına gelince onu kınadı, yüzünü ekşiterek, “Eğer sen çocuk olmasaydın bu davranışından dolayı bugün sana kötek atardım diyerek, “Ey suphanallah! Sen meliksin ve şehzadesin. Elinin üzerinde bulunan meliklerin aziz tuttuğu şeye ona tükürerek nasıl saygısızlık edersin?” diye çıkıştı. Bunu dedikten sonra eline bir takunya aldı. O takunya ile o hizmetçinin boynuna birkaç defa vurdu ve “Siz şehzâdeleri böyle yetiştiriyorsunuz. Onlardan ellerinde bir av hayvanı buluna bir hayvanın yüzüne tükürüyor” dedi;

Şarabın Faydası Hakkında Söz

Calinus, Sokrat, Bokrat, Bu Ali Sina ve Muhammed Zekeriya gibi tıp bilginlerinin dediğine göre, hiçbir şey insan vücuduna şaraptan daha faydalı değildir. Bilhassa acı ve saf olan üzüm şarabı. Özelliği, gamı giderir, gönlü neşelendirir, vücudu şişmanlatır. Galiz yiyecekleri eritir. Yüzün şeklini kırmızı, vücudun derisini taze ve parlak yapar. Anlayışı ve zekâyı hızlandırır. Cimriyi cömert ve korkağı cesur eder. Şarap içende hastalık azalır. Genellikle sıhhatli olur. O sebepten içki içenlerin zaman zaman düştüğü kayganlık ve bozukluk karışımlarından vücudu korur. Bazen de kötü karışımların midede toplanmasını ishal yoluyla bırakmaz. Zeki toplumlar şaraba, insanın mihenk taşı demişlerdir. Bir grup onun için aklın nakidi, bir grup ilmin sarrafı, bir grup da hünerin ölçüsü demişlerdir. Büyükler şaraba, ilham ilacı adını takmışlardır. Bir grup da onu gam giderici olarak tanıtmışlardır. Beş kadeh saf şarap içen herkesin içinde olan iyilik ve kötülüğü dışa vurur. Cevheri ortaya çıkar. Yabancıya dost olur ve dostluğu artırır. Eğer onun içinde dostları birbirine yakınlaştırma özelliği varsa, o özelliği artar. Şarap dünyada olan bütün yemeklerden daha latiftir. Mesela, yağdan, tatlıdan, lezzetli ve ekşi yemeklerden bir doyumdan fazlası yenilemez. Eğer yersen, tabiatın nefret eder. Fakat şarabı çok içersen daha fazlası gerekir ve insanlar ona doymazlar. Tabiatı ondan iğrenmez. O bütün içkilerin şahıdır. Cennette nimet çoktur. Şarap cennet nimetlerinin en iyisidir. Eğer olmasaydı Yüce Tanrı onu kendisine mahsus yapmazdı. İki dünyanın nimetleri de onun takdir ve sevgisiyledir. Yüce Tanrının kendi kitabında hatırlattığına göre, “ *Allah onlara temiz şarap içirdi.*” Başka bir yerde de şöyle buyuruyor: “Şarapta halka menfaat vardır fakat günahı faydasından daha çoktur. Akıllılara şöyle içmesi gerekir; Kendisine vebal gelmemesi için onun tadının günahından fazla olmasına dikkat etmelidir Bu şöyle olur: Nefsi perhiz etmek suretiyle şarap içerek kendinden hiçbir kötülük ve yamukluk görülmez. Sözünde ve işinde muhakkak iyilik olur. Bu dereceye varınca şarap ona layık olur.

Şarabın fazileti çoktur. Şimdi şarabın faydası, zararı ve zararlarının giderilmesi hakkındaki bölümü Calinus, Muhammed b. Zekeriya-ı Razi, Hacı Eb’ul Ali Sina ve büyük tabiplerin sözünden aktaralım:

Sarhoş eden şarabın faydası: Yemeği hazmettirir. Asli hareketi yani doğal harareti artırır ve vücudu kuvvetlendirir. Gazı alır, idrarı ve teri temizler.

Zararı; Çok sıcak mizaçlı olan çocuklara yaramaz.

Zararının giderilmesi: Eğer ihtiyaç olur da şarap içilirse, zararı dokunmasın diye şarabı su ve gül suyuyla karıştırırlar.

Beyaz ve latif şarabın faydası; İştah keser. Sıcak mizaçlı insanlara gerekir. Safraı ve idrarı yavaş yavaş sürer.

Zararları: Hastalıklı mide sahiplerinin karnına gaz doldurur. Eklemlere ağrı getirir.

Zararının giderilmesi: Beyaz yiyecekler, sebzeler, zararsız pişmiş kuru etler faydalı olur.

Ne koyu ne de latif olan şarabın faydası: İyi geldiği zaman en uygun şaraplardandır. Mutedil mizaçlı insanlara yarar.

Zararı: Sıcak mizaçlı insanlara zararı olur.

Zararının giderilmesi; Dokunmaması için su, gülsuyu ve soğuk mezeyle karıştırırlar.

Koyu ve acı şarabın faydası; Gazlı önler. Balgamı söker. Mide ve karın ağrısına faydası olur.

Zararın giderilmesi; Suyla karıştırıp ekşi yiyeceklerle yerler. Dokunmasın diye ekşi meyveleri meze yaparlar.

Kokulu şarabının faydası: Kalbi ve mideyi kuvvetlendirir. Gazlı alır. Hastalıktan doğan ateşlere faydası olur.

Zararı: Göz ve baş ağrısı yapar. Başa çabuk tesir eder.

Zararının giderilmesi; Kâfur, gülsuyu, menekşe ve ekşi meyvelerle meze yaparlar.

Yeni şarabın faydası; Vücuttaki kanı arttırır. Damarları doldurur. Damardaki basıncı dışarı atar.

Onun zararı; Vücudu terli, yelli ve karışımli olanlara yaramaz.

Zararının giderilmesi; Kuru kızartma ve meyvelerle tüketmek gerekir.

[... şarabı]: Gaz ve balgam sahiplerine yararlı olur. Mideye ve tez canlılara ve gazdan sıkıntısı olanlara iyi gelir.

Zararı; Zayıf ve güçsüz insanlara zararı olur.

Zararının giderilmesi; Suyla karıştırırlar. Kaynamış su içerler. Soğuk yiyeceklerin ve taze meyvelerin zararı olur.

Damıtılmış ve karıştırılmış şarap; Çok mahmur olan bir kimseye ve baş ağrısına iyi gelir. Sıcak mizaçlı insanlara yarar.

Zararı: Karındaki yeli tahrik eder. Kabızlık derdini getirir. Mideyi ve ciğeri soğutur.

Zararının giderilmesi: Kızarmış et, baharatlı yemekler zararını çoğaltır. Kuru meyveyle meze yapılır.

Ekşiye çalan şarap: Mideleri ve ciğerleri sıcak olanlara yarar.

Onun zararı: Cinsel isteği keser. İç yağlarını gevşetir.

Zararının giderilmesi: Zararı olmasın diye helva ve tatlı yerler.

Güneşle beslenmiş şarap: Bütün şaraplardan hazmı daha kolay ve latiftir.

Zararı: Kanı çabuk kokutur.

Zararının giderilmesi: Ekşi çorba, ekşili baharat, nar çorbası karıştırırlar. Ravent ve narı karıştırırlar. Ondandır dokunmasın diye kaynatılmış şeker şurubu ile sirke içerler.

İri kuru üzüm şarabı: Onun safı karışık şarap gibi olur. Vücuda kuruluk getirir. Öfkeli insanlara yarar.

Zararı: Koyu olduğu zaman siyah şaraba benzer.. Kötü hazımlıdır. Alerji yapar. Karına gaz doldurur. Ciğerin yollarını tıkar.

Zararının giderilmesi; Kaynatılmış şeker şurubu ile sirke, hindiba otu suyu, salatalık tohumu ve salatalıkla ve turunç iyi gelir.

Hurma şarabı; Vücudu şişmanlatır. Özellikle yeni olunca kan akımını hızlandırır.

Onun zararı; Çok koyu ve hazmı zordur. Ciğer yolunu kapatır. Hastalıklı olanların kanını harekete getirir.

Zararının giderilmesi; Zararı olmasın diye melankoliyi gideren nar şarabı, kaynatılmış şeker şurubu ve sirke, ilaçlar kullanılır.

Bu konuda bu kadarı yeterli görüldü. Şimdi üzümün nereden ortaya çıktığını ve şarabın nasıl yapıldığını belirtelim.

Şarabın Ortaya Çıkışı Hakkında Hikâye

Tarihlerin yazdıklarına göre; Herat'da mutlu, hâkim, hazinesi, malı çok ve askeri sayısız bir padişah vardı. Bütün Horasan onun emri altındaydı. Cemşid'in akrabalarındandı. Onun adı Şemiran idi. Herat'da bulunan onun mamur ettiği Şemiran kalesi hala ayaktadır. Onun adı Badam olan çok cesur, mert ve kuvvetli bir oğlu vardı. Onun gibi o devirde ok atan yoktu. Bir gün Şemiran Şah bir manzaraya oturmuştu. Büyükler onun yanındaydı. Badam da babasının yanındaydı. Tesadüfen çığlık atan bir Huma kuşu geldi. Uzaklardaki kırık bir tahtanın üzerine indi ve yere kondu. Şemiran Şah baktı. Huma'nın

boynuna asılmış ve başına sarılmış bir yılan gördü. O yılan Huma'yı ısırılmaya çalışıyordu. Şemiran Şah, "Ey aslanlar! Bu Huma'yı bu yılanın elinden kurtaran okunu sevaba atar" dedi. Badam, "Ey melik! Bu iş, bu kulunu işidir" diyerek okunu attı. Öyle ki, yılanın başı yere yapıştırdı Huma'ya hiçbir zarar veremedi. Huma kurtuldu. Bir süre orada uçarak uzaklaştı. Tesadüfen ertesi yıl aynı gün Şemiran Şah o manzaraya oturmuştu. Aynı Huma geldi, onların başının üzerinde uçtuktan sonra yılanın ok vurulmuş yere kondu. Gagasından yere bir şey bıraktı. Yine çığlık atarak oradan ayrıldı. Şah baktı, o Huma'yı gördü. Yanındaki topluluğa, "Bakın bu, yılanın elinden kurtardığımız Huma'dır. Bu yıl bizi mükâfatlandırmak için tekrar gelmiş ve bize hediye getirmiştir. Zira gelin bakın diye gagasını yere vurdu. Onun getirdiği şeyi bulup getirin" dedi iki üç kişi gittiler. Hepsisi oraya bırakılmış iki üç dane gördüler. Aldılar ve Şemiran Şah'ın yanına getirdiler. Şah inceledi, sert bir dane gördü. Bilginleri ve zeki kimseleri çağırıp o daneleri onlara göstererek, "Huma bu daneleri bize hediye getirmiş. Ne görüyorsunuz, bunun içindeki daneler bizim hangi işimize yarar?" dedi. Onlar bunun dikilmesi, iyi korunması, ertesi yıl ne çıkacak diye bakılmasında görüş birliğine vardılar. Sonra Şah tohumu kendi bahçivanına verdi. "Bir köşeye dik. Hayvanların zarar vermemesi ve kuşlardan korumak için etrafını çevir. Sık sık ahvalini bana bildir" dedi. Sonra bahçivan dediklerini yaptı. Nevruz ayı idi.

Bir süre geçince bu tohumdan bir çubuk çıktı. Bahçivan padişaha haber verdi. Şah, büyükler ve bilginlerle o fidanın yanına gitti. Onlar, "Biz böyle bir çubuk ve yaprak görmedik" dediler. Geri döndüler. Bir müddet geçince onun çubukları çoğaldı, yaprakları büyüdü. Darı gibi salkım salkım ona asıldı. Bahçivan Şah'ın yanına geldi. "Bahçede hiçbir ağaç bundan daha canlı değildir" dedi. Şah, tekrar bilginlerle beraber ağacı görmeye gitti. Onun fidanını ağaç olmuş hâlde gördü. Salkımlar, onda asılmıştı. Hayrette kaldı. "Bütün ağaçların meyveye durması zamanına kadar beklemek gerekir" dedi. Salkım büyüüp koruk daneleri olgunlaştı. Sonbahar gelene kadar ona el sürülmedi. Elma, armut, şeftali, nar ve onun gibileri yetişti. Şah bağa geldi. Gelin gibi süslenmiş, salkımları büyümüş ve yeşillikten siyaha dönmüş üzüm ağaçlarını gördü. Onlar, parlak siyah taş gibi parlıyorlardı. Ondan daneler teker teker dökülüyordu. Bütün bilginler, onun bu ağacın meyvesi olduğunda ve ağacın olgunluğa ulaştığında fikir birliğine vardılar. Daneler salkımdan düşmeye başladı. Bu, bunun faydasının suyunda olduğuna delalet ediyordu? Bunu alıp ortaya ne çıkacak diye küpe koymak gerekiyordu. Hiç kimse, zehirlenmek ve ölmek korkusundan daneyi ağzına koyamadı. Hemen oracıkta bağda bir küpe koydular. O üzümün suyunu aldılar ve küpe doldurdular. Padişah bahçivana, "Her ne görürsen, bana haberdar ver" diye emretti. Geri döndüler. Şıra küpte kaynayınca bahçivan geldi ve padişaha, "Bu şıra ateşsiz

kazan gibi kaynıyor ve yumuşuyor” dedi. Padişah, “Durulunca bana haber ver” dedi. Bahçıvan bir gün onu saflaşmış ve durulmuş olarak gördü. Yakut gibi parlıyordu. Sakinleşmişti. Bu durumu Padişah’a bildirdi. Şah ve bilginler oraya geldiler. Onun böyle saf rengini görünce hayret ettiler. Bilginler “Gaye ve fayda bu ağaçtır. Fakat onun zehir mi veya panzehir mi olduğunu bilmiyoruz” dediler. Sonra hepsi bir katilin zindandan çıkarılması, ne olacak diye bu şerbetten ona vermelerini kararlaştırdı. Öyle yaptılar. Bu şerbetten katile verdiler. İçince yüzünü ekşitti. “Başka istiyor musun?” dediler. “Evet” dedi. Başka bir şerbeti ona verdikleri zaman sevinmeye, şarkı söylemeye ve göbek atmaya başladı. Padişahın büyüklüğü onun gözünde hafifledi. “Bir şerbet daha verin, sonra ne isterseniz yapın. Çünkü insanlar ölümle kardeşirler” dedi. Sonra ona üçüncü şerbeti verdiler. İçince başı ağırlaştı. Uyudu. Ertesi güne kadar kendine gelemedi. Kendine gelince onu melikin yanına getirdiler. “Dün içtiğin neydi ve kendini nasıl hissettin?” diye ondan sordular. “Ne içtiğimi bilmiyorum. Fakat hoştu. Keşke bugün ondan üç kadeh bulsam. Tadı acı olan ilk kadehi zor içtim. Midem alışıncaya nefsim başka birini arzu etti. İkinci kadehi içince gönlüme neşe ve sevinç geldi, utanma duygusunu kaybettim. Dünya gözümde küçüldü. Kendimle padişah arasında fark olmadığını düşündüm. Gönlüm dünya gamını unuttu. Üçüncü kadehi içince hoş bir uykuya daldım” dedi. Padişah işlediği suçu affederek o suçluyu azat etti.

Bu sebeple bütün bilginler, şaraptan daha iyi ve daha lezzetli bir nimetin olmadığını karar kıldılar. Ondan dolayı şarapta olan bu hüner ve özellik hiçbir yemek ve meyvede yoktur. Şarap içmek Şemiran Şah’a malum oldu. Şarap meclisi âdetini getirdi. Şaraptan sonra da rud çalgısını yaptılar ve onunla nağmeler okudular. Üzüm tohumu ekilen o bağ, hala oradadır. Onun için ona koruk bağı demişlerdir. Şehrin kapısında yer alır. “Üzüm fidanı bütün dünyaya Herat’tan dağıldı. Herat’ta olan üzüm cinsi kadar, başka hiçbir şehirde ve vilayette bulunmaz. Orada 100 çeşitten fazla üzüm olduğunu söylerler. Şarabın fazileti çoktur.

Güzel Yüzün Özelliği Hakkında Söz

Bilginler güzel yüzü büyük bir saadet bilmişlerdir. Onu göreni uğur falı sayarlar. Rivayete göre, uğurlu yıldızların gökyüzüne uğur getirdikleri gibi güzel yüze bakmak da insanlara aynı uğuru getirir. Bunu şöyle örneklendirirler: Kokusunu ıtırdan alan sandıktaki elbise gibi olur. Onun kokusu insanlara ulaşır. Suyu düşen güneşin yansıması, güneş olmadan da başka bir yere ulaşır. Zira insanın yüz güzelliği, Yüce Tanrı’nın takdiriyle insana bağlanan saadet yıldızının tesirinden bir paydır. Güzellik, bütün dillerde övülmüş ve bütün akıllarda beğenilmiştir. Dünyada güzel şeyler

çoktur. Onlara bakarak insanlar şad olur. Bünyeye yenilik getirir. Fakat hiçbir şey güzel yüzün yerini tutmaz. Zira güzel yüzden neşe gelir. Şöyle ki hiçbir neşe ona ulaşmaz. Güzel yüze, bu dünyada iyi talihin delili demişlerdir. Güzel yüz iyi talihle beraber olunca, o durum şansı arttırır. İçi ve dışı güzel olunca Tanrının ve halkın sevgilisi olur. Güzel yüzün dört özelliği vardır: Biri, bakana uğur getirir. Diğeri, güzel yaşamı olur. Üçüncüsü, cesarete ve insanlığa yönelir. Dördüncüsü, malı ve makamı arttırır. Zira insan ilk günden itibaren güzele bakmaktan şad olunca bu uğurlu kazançlardan bir kazanç olur. O gün onlar neşeden başka bir şey görmezler. Güzelle karşılaştıkları zaman hayat onlar için gamsız olur. Bu hal onda karar kılınca her şeyi güzel bulur. Eğer aşağılık ve mürüvetsiz biri olsa bile onda civanmertlik ve insanlık harekete geçer. İnsanlar onu sevimli yüzle görünce saygıyla bakarlar. O da yaşamak için daha çok mal biriktirmeye gayret eder. Şöyle demişlerdir: “Güzel yüz yaşlıyı genç, genci çocuk, çocuğu da cennetlik yapar.” Resul (a.s.), “İhtiyacınızı güzel yüzlüden isteyiniz” demiştir. Herkes güzel yüzü korkusuzca bir sıfatla tavsif etmiş ve bir lakap takmıştır. Bir grup; aşk meydanı; bir grup; neşe sahrası ve şefkat bahçesi, yaratılış süsü, cennet işaretleri numunesi demişlerdir.

Felsefecilerin dediklerine göre, Güzel yüzün yaratılışının sebebi Allah'tır. İlim talebi de ona aittir. Kendi zatındaki güzelliğe yol gösteren bir eserdir. Tabiatçıların dediklerine göre, Bütün şeyler fazla, noksan ve itidal ölçeklidir. Donanım itidalle aynıdır. Sonra baktığınız zaman itidalli yüz, süslenmiş yüzden daha iyi olur. Ayakaltında olan bu âlem, itidalle ayakta durur ve onunla mamur olur. Tenasühçülerin dediklerine göre ise, kulun yapmış olduğu perhizkârlığın ve temizliğin mükâfatı olarak Yaratanın hilatidir. Onun önünde ona yapılan bir keramettir. Marifet sahipleri, O mumu yakan, mumun şevkidir” demişlerdir. Bir grup onun başın menşuru olduğunu, marifet bahçesini yeşil tutan rahmet yağmuru ve şevk ağacını çiçeklendirendir” demiştir. Bir grubun dediğine göre ise, ”Onun gerçeğiyle Hakka dönmeleri için hakikati araştırmacılara arz eden Hakkın bir ayetidir.”

Güzel yüz hakkında çok söz söylenmiştir. Hepsini anlatırsak uzun olur. Burada Abdullah Tahir'den bir hikâye anlatalım.

Hikâye

Rivayete göre, Abdullah Tahir askerinin büyüklerinden birini tutuklamıştı. Onun hakkında söz söyleyenlerden hoşnut olmuyordu. Sonra durum o safhaya ulaştı ki, herkes onun işinden ümitsizliğe düştü. Bir büyüğün Fasihe adlı bir kızı vardı. Bir mektup yazdı. Abdullah Tahir yargılamak için oturum yaptığı gün kız yüzünü örterek onun huzuruna gitti. Mektubu vererek, “Ey Emir! “Bulduğunu veren herkes affedilebilir” dedi. Abdullah, “Ey cariyeye! Senin

suçun benim seni affedebilmemden daha büyüktür” dedi. Kız, “Bende bulunan senin affin için vazgeçilmezdir” dedi “Bu vazgeçilemeyecek şeyin nedir?” diye sordu. Kız, yüzündeki örtüyü açtı. Yüzünü ona göstererek, “İşte benim şefaataçım” dedi. Abdullah Tahir kızın yüzünü görünce tebessüm ederek, “Senin getirdiğin şefaataçi ne büyük, senin isteğin ne aziz” dedi. Bunu dedi. O komutanı serbest bırakmalarını emretti. Ona hilat verip gönlünü aldı. Onun yerine bağışlar yaptı. Bu konu, güzel yüzün mertebesi ve saygınlığı bilinsin diye anlatıldı.

Hikâye

Rivayete göre Sultan Mahmut bir gün temaşa ediyordu. Sahradan şehir tarafına gelirken daha padişah olmamıştı. Babası hayattaydı. Şehrin kapısına ulaşınca gözü, nöbetçiler arasında kötü giyimli, on iki yaşlarında bir oğlan çocuğuna düştü. Fakat o, çok güzel yüzlü, taze, güzel, mükemmel yaradılışlı ve orta boylu biri idi. Atının dizgini çekti ve “Bu küçük çocuğu benim yanıma getirin” dedi. Getirdikleri zaman “Ey çocuk sen kimsin ve baban kimdir” diye sorunca “Babam yok, fakat annem filân mahallede oturuyor” dedi. “Hangi sanatı öğreniyorsun?” deyince “Kuran ezberliyorum” dedi. Buyruğu üzerine o küçük çocuğu saraya götürdüler. Mahmut atından inince çocuğu yanına çağırdı. Ona her şeyden sorular sordu. Birkaç iş buyurdu. Karşısında çok akıllı ve olgun birini gördü. Şansının önünü açtı. Onun ilerlemesi için bir dost verdi. Buyruğu üzerine annesini getirince ona, “Senin çocuğunu kabul ettim, onu yetiştireceğim. Sen gönlünü rahat tut” dedi. Onun annesine yardımlarda bulundu. Çocuğa kadife elbiseler giydirdiler. Bir eğitime verdi. Yazı, ilim, silah kullanma ve süvariliği öğrendi. “Ben sana izin vermesem bile benim yanımda bulunman gerekir” dedi. O, sabah huzura geliyordu. Sultan özel odasından çıkınca önce onun yüzünü görüyordu. Sultanın maksadı, onun yüzündeki uğuru denemektir. O, ona çok uğur getirdi. Odadan dışarı çıkıp gözünü ona dikince o gün her muradı yerine geliyordu. Bu çocukta elbise ve güzellik yan yana gelince güzelliği yüz katı arttı. Sultan her gün onu kendine daha yakın tuttu. Ondandır değerli hizmetler meydana geldi. Sultan ona mal ve nimet verdi. Ona fazlasıyla itimat ediyor ve gönlünü alıyordu. Bu çocuğun geliri ve ziyneti arttı. Sultan onun aşkından, bir saat bile sabredemez oldu. Bu çocuk on sekiz yaşına basınca yüzünün güzelliği on misli arttı. Onun yüzünün uğuruyla sultan birçok işler yaptı ve fetihler kazandı. Birkaç Hindistan velayetini ve Horasan şehrini aldı ve sultanlığa oturdu. Bir gün bu çocuk bir mazeret ile huzura geç geldi. Sultan onsuz sıkıntıya düşmüştü. O yanına gelince azarlayarak, “Sakın, sakın, kendini biliyor musun? Seni nereden alıp nereye getirdiğimi, maldan ve nimetten ne verdiğimden haberin var mı? Sen benim yanımdan bir saat kaybolma cesaretini nerden alıyorsun?” diye çıkıştı. Sultan susunca, “Sultanımızın buyurduklarını duydum. Her şey

buyurduğunuz gibidir. Ben kulunuzu topraktan alıp göğe çıkardınız. Ben asaleti olmayan biri idim. Şimdi siz efendimizin sayesinde 500 bin dinardan fazla servetim var. Üstelik mülkümü, hayvanlarım, kölelerim ve hür kişilerim buna dâhil değildir. Siz melikimiz bu kölenize o mertebeyi ve ihtişamı verdiniz ki, kimsenin payesi bu kölenin payesinden daha yüksek değildir. Bununla beraber bu köleye yaptığımız kerametten, verdiğiniz nimetten, beni bu dereceye çıkarmanızdan dolayı bu kulunuzdan teşekkür ve minnet beklemeyin. Onu kendi gönlünüzde arayın. Bana şu iki şeyden dolayı iyi davranıyorsunuz: Birincisi, bana bakmanız size uğur getiriyor. İkincisi ise, ben köleniz, padişahın gönlünün temaşa yeri, bahçesi ve bostanıyım. Eğer melik temaşa yerini süslüyorsa, her ne kadar bunun karşılığında ben de dua ve şükür ediyorsam da başka birinden minnet beklemesin.

O çocuğun cevabı meliki hayrete düşürdü. Ona ilgi gösterip ödül verdi. Güzel yüz hakkında büyüklerin ve hakikat ehlini sözü çoktur. Onun bu kadarı anlatıldı. Bu konuda Yüce Tanrı'nın bağış ve lütfunun hangi mertebede olduğu, büyüklerin güzel yüze nasıl önem verdikleri bilinsin istedim. Bu kitabı uğur getirsin diye "güzel yüz" konusuyla bitirdim. Yazana ve okuyana mübarek olsun.

Allah'ın yardımıyla ve ihsanıyla tamam oldu. Allah'ım, sonumuzu iyi, mutlu ve sağlıklı eyle.